

IRIS

2/21

ročník 19 | číslo 2 | jaro – léto 2021
NEPRODEJNÉ

08 | **Babyboom
u lemurů**

12 | **Prakořeny
ptačí populace**

13 | **Ožití Šípkové
Růženky**

Retro číslo

Někdy se to tak prostě seběhne. Ač to nebyl redakční úmysl, značná část článků v tomto čísle se ohlíží zpět. Proč ne, řekli jsme si. K oslavám 95. výročí založení plzeňské zoo a několika významným mezníků v historii zoologické a botanické zahrady přece nějaké retro patří. Navíc toto číslo má rozšířené vydání, bude vloženo díky finanční dotaci Plzeňského kraje do sobotní předplatitelské Mladé fronty Dnes 19. června v krajích Jihočeském, Karlovarském, Plzeňském a Středočeském. Takže ať se čtenáři v sousedních krajích dozví o první společné funkčně propojené zoologické a botanické zahradě v ČR co nejvíce. Na prahu léta při plánování dovolených a výletů je bude samozřejmě především zajímat její přítomnost, co by jim při návštěvě nabídla. Ale nezapomeňme – a platí to obecně – bez historie by nebylo současnosti.

V tomto čísle se také píše o něco více, než bývá zvykem, o dalších činnostech a aktivitách zahrady a lidech s tím spojených. Také to není zrovna záměr, ale i toto téma je aktuální. V době, kdy byly zoologické a botanické zahrady kvůli protikoronavirovým opatřením uzavřené, si velká část veřejnosti uvědomila, jak jim chybějí. Jedna matka u plotu, za nímž jsou ke spatření klokani, sdělovala druhé: „Už aby byly zase otevřené. Kam má člověk s těmi dětmi pořádně chodit...“ Jenže zoo mají též další poslání. Ochranné, vzdělávací... A plnily je i v měsících, jež pro ně nebyly opravdu lehké. (rd)

FOTO NA TITULNÍ STRANĚ:

Zoologická a botanická zahrada města Plzně se specializuje na plazy, ptáky a drobné savce. Na snímku hlava krokodýla filipínského z expozice v Tropickém pavilonu. V nabídce ovšem nechybějí ani návštěvníky oblíbené šelmy, primáty, žirafy, nosorožec indický. Ten je zde chován jako na jediném místě v ČR!

Foto Kateřina Misíková

CITÁT TOHOTO ČÍSLA:

Až bude poražený poslední strom, otrávená poslední řeka, chycená poslední ryba, teprve tehdy zjistí někteří z nás, že peníze se již nedají.

Greenpeace

Rok plný výročí

95 let od založení plzeňské zoo, po Liberci druhé nejstarší v ČR (1926)

První zoologickou zahradu měla Plzeň pod Doudleveckou třídou na malém prostranství na levém břehu Radbuzy.

120. výročí vzniku spolku IRIS (1901)

O vybudování zoo se zasloužil právě tento převážně akvaristický spolek. Zahrada byla proto v začátku své historie spolkovým zařízením a nesla název IRIS.

60. výročí otevření botanické zahrady (1961)

Byla vytvořena na krásném místě v bývalé, ale v té době již značně zdevastované Kodetově zahradě při západním okraji Lochotínského parku s přírodním amfiteátrm.

60 let od uzavření doudlevecké zoo pro antraxovou epidemii (1961)

Vše špatné je pro něco dobré. Toto přísloví se potvrdilo i v tomto případě. Plzeň postupně získala novou prostornou zoologickou zahradu na svazích Lochotína.

40 let od sloučení obou zahrad v jednu a osamostatnění od Parku kultury a oddechu (PKO) (1981)

Dnes je Zoologická a botanická zahrada města Plzně nejstarší administrativně, ale především funkčně spojenou „dvojjahradou“ v ČR. Návštěvník má možnost na jednom místě poznat přírodu jednotlivých částí světa jak po stránce charakteristických zvířat, tak rostlin.

20 let od rekonstrukce specializované expozice Akva tera na Palackého tř. (2001)

Toto detašované pracoviště zoologické a botanické zahrady se těší mezi veřejností značnému zájmu a je její výkladní skříní uprostřed města.

20 let od zachrany Lüftnerky od demolice a otevření prvních expozic statku z přelomu 19. a 20. století (2001)

Na statek, spíše jeho ruiny, už byl vydán demoliční výměr. Záchrana tak přišla doslova na poslední chvíli. Dobře, že se podařila. Bez Lüftnerky by byla Zoologická a botanická zahrada města Plzně mnohem chudší! (rd)

Foto Kateřina Misíková

Dnešní a včerejší srovnávání

Na venkovních výstavních panelech ve Smetanových sadech před Studijní a vědeckou knihovnou Plzeňského kraje byla od odpoledne 1. dubna po celý měsíc představena malá sonda do devadesátipětileté historie plzeňské zoo. Pod titulem „Včera a dnes“ to bylo zejména srovnání chovu zvířat a vzhledu areálu v minulosti a nyní. Výstavu zahájili ředitel Zoologické a botanické zahrady města Plzně Ing. Jiří Trávníček a 1. náměstek primátora Mgr. Roman Zarzycký.

Minulost zoo v Plzni je dlouhá, zajímavá a složitá. Je druhou nejstarší zoo v tuzemsku (1926) a první, jež se fakticky a funkčně sloučila se zahradou botanickou (1981). Historie je stále více popsána a zdokumentována, takže každá výstava, článek, kniha se dají pojmut velmi odlišně a vyzdvihnout některé z mnoha aspektů. Každé výročí je příležitostí k připomínce stále se vzdalujících událostí – např. požáru skleníků (1934), povodní 2002 – a také mnoha už i pozapomenutých pozoruhodných zvířat (medvěd malajský nebo lední, buvol kafrský). Nemálo bylo za ta léta národních prvoodchovů včetně erbovního plameňáka chilského.

„Výroční“ výstava se uskutečnila opět po pěti letech od její předchůdkyně.

(uv)

PODPORUJÍ NÁS:

Do Mirošova přilétlo jaro již počátkem února

Čáp bílý patří odedávna k jednomu z nejoblíbenějších u nás se vyskytujících opeřenců. A věrohodných zvěstovatelů jara. I když poslední léta se k nám vrací někteří jedinci ještě v zimě. Např. první čáp v Mirošově na Rokycansku byl letos pozorován už 4. února. Podle odborné literatury by měli čápi přilétat od konce března do poloviny dubna. Nejříve se navrací ze zimovišť samci. První vejce snáší samička v druhé polovině dubna a sedí na nich v průměru jeden měsíc. Ze dvou až pěti vajíček se čápata rodí v rozmezí tří až pěti dnů. Jsou slepá, pokrytá jen bílým prachovým peřím. Rodiče je krmí zpočátku natrávenou potravou složenou z žab, rybek a hrabošů. Za bedlivého dozoru starých čápů mláďata dospívají asi po dvou měsících, kdy se sama učí létat.

Čáp bílý patří do řádu brodivých a čeledi čápovitých sdružujících 19 druhů. Je rozšířen ve střední a východní Evropě, na Balkáně a ve Španělsku, hnízdí také v severní Africe, Turecku a střední Asii. (um)
Foto Rudolfa Košanová

Prázdninová štafeta vstupuje do dospělosti Letos bude poosmnácté

Bude to již druhé léto, které stráví doma v Česku mnohem víc lidí než jindy. V rodinách se vymýšlí, jak využít prázdniny. Vstříc jim vychází také tradiční soutěž lákající na zajímavá místa Plzeňského kraje. Prázdninová štafeta se letos dostává do dospělosti, uskuteční se totiž poosmnácté. Soutěžit mohou opět děti a mládí do 18 let, ale je to akce spíše pro celé rodiny.

Soutěž tradičně nabízí padesát turistických cílů. Stejně jako v předcházejících sedmnácti letech jsou mezi nimi známé památky, víc je ale nových naučných stezek, rozhleden a zajímavých přírodních útvarů. Spousta rodin musí po pandemii šetřit více než jindy, proto zařadili pořadatelé i letos do soutěže přes polovinu míst bez vstupného. Dokonce víc než v loňském létě. Obnoveným tipem na výlet z počátku Prázdninové štafety je jediný český akvadukt přes železnici u Domažlic, znovu jsou mezi jejími typy arboretum Sofronka, hrady a zámky v regionu či gloriety u Kouta na Šumavě. Několik cílů je opět v Brdech, které představují stále něco nového a neokoukaného. V Brdech nebo v jejich bezprostředním okolí je pět soutěžních cílů. Ve Spáleném Poříčí lze vystoupat na stále ještě zánovní rozhlednu Šťastná věž. Blízko Rokycan je další novodobá rozhledna Na Kotli. Krásné rozhledy nabízí rovněž okolí Padrtských rybníků. Znovu je mezi štafetovými zastaveními zařazeno Muzeum Středních Brd ve Strašicích, jež loni navštívili v rámci Prázdninové štafety stovky lidí. Letošní novinkou je nová naučná stezka Jordán. Turisté ji najdou v dřívě vojenské části největšího pohoří středních Čech. A o informace o vojenské činnosti na ní není nouze, neboť naučná stezka obkružuje kdysi cílovou plochu stejného jména. Jordán je zároveň „Ochutnávkou“ Středočeského kraje v Prázdninové štafetě.

„Ochutnávka“ je pět, každá v jednom regionu sousedícím s naším krajem. Kromě Jordánu pořadatelé vybrali málo známé přírodní útvary Čertův náramek, Malý čertův náramek a Kadovský viklan. Leží v žulovém kraji Podbrdí a od sebe jsou vzdálené zhruba kilometr. První z nich je ještě v Plzeňském kraji, další dva se nacházejí už v katastru jihočeského Kadova. Karlovarsko zastupuje Botanická zahrada v Bečově nad Teplou, Ústecký kraj hodně netradiční Schillerova rozhledna z roku 1905 s blízkým Havraním kamenem v Kryrech. V Bavorsku je již tradičním cílem Historický park v Barmu.

Jak se do soutěže zapojit? Přihlásit se může každý zájemce od 21. června do konce prázdnin na webových stránkách Prázdninové štafety. Vše potřebné najdou soutěžící na adrese: <http://stafeta.plzensky-kraj.cz>.

Při návštěvě každého cíle se soutěžící vyfotografuje na nádvoří či uvnitř navštíveného objektu (případně u tabule na turistické trase) a snímek pošle prostřednictvím webových stránek kdykoliv během trvání soutěže. Všichni poutníci, kteří splní daný limit patnácti navštívených míst štafety, budou zařazeni do slosování. Patnáct šťastlivců se může těšit na odměnu. Při dosažení patnácti cílů se ovšem nemusí končit. Na toho, kdo navštíví nejvíce míst, čeká zvláštní cena. Tu letošní ještě neprozradíme, loni se její držitel stal kmotrem vzácného gibona v plzeňské zoo.

Pořadatelé soutěže jsou Plzeňský kraj, spolek Dobroslav, Euronova Group a Zoologická a botanická zahrada města Plzně. (až)

Kadovský viklan se nachází hned na okraji obce Kadov na Blatensku. Patří k největším v ČR a v Prázdninové štafetě je ochutnávkou Jihočeského kraje.
Foto František Hykeš

Děti se těší do zoo

Covidová omezení, jež dopadla samozřejmě také na veřejné knihovny, se odrazila zákonitě i v počtu dětí, jež se zúčastnily a úspěšně absolvovaly sedmý ročník čtenářské soutěže Poznávejte přírodu a za odměnu přijďte

do zoo. A to přesto, že byla prodloužena její uzávěrka z prosince na únor 2021 a následně pořadatelé upravili limit přečtených knih oproti původní výši na polovinu. Zatímco v roce 2019 splnilo podmínky ke třem stovkám dětských čtenářů z jedenácti městských a obecních knihoven v Plzeňském a Karlovarském kraji, v roce 2020 bylo úspěšně soutěžících 170 z 18 knihoven v obou krajích. Nejvíce pilných čtenářů bylo z městských knihoven v Klatovech (29), Stříbře (21), Blovicích a Sušici (19) a také v Manětíně. Zdejší knihovnice Alena Fišerová nám napsala: „Velice rádi jsme se zapojili opět do čtenářské soutěže. I když rok byl pro všechny moc těžký, děti chodily a s radostí si odnášely knížky o přírodě. Moc se všichni těšíme, až se budeme moci podívat do zoo. Děti soutěžení a sbírání razítek hodně baví, a tak se jistě zapojíme i letos. Děkuji za krásnou akci a doufám, že se brzy všichni budeme moci opět potkávat a scházet.“ (eš)

Rozhlednový maratón

Tuhle hru jsem si vymyslel, když jsem dostal na několik dní do opatrování desetiletou vnučku a chtěl jsem ve stejné době cestovat po jihozápadních Čechách. A její zájmy a představy o příštích dnech byly pochopitelně úplně jiné. Na vrcholku rozhledny na Sedle u Sušice jsem ji představil plán. „Z každé rozhledny je vidět kus krajiny. Vyhlídkových míst je u nás tolik, že z nich lze přehlédnout okolí jako z vyhlídkového letadla. Takže kam se vydáme? Na blízky Svatobor, nebo vzdálenější Boubín?“ Nevydali jsme se nikam. Okamžitě můj plán zamítl. Už předem se jí nelíbilo neustálé lezení po schodech a dívat se do kolečka na lesy, pole, louky a vesnice jí vůbec nepřípadalo zajímavé. Takže program příštích dnů si diktovala ona. Jenže děda se nápadu nevzdal. Sice trvalo tři roky, než ho uskutečnil. A nebylo to na jihu Čech ale na jihu Moravy. Je až k nevíře, kolik tam, v rovinatém nebo mírně zvlněném terénu, stojí rozhleden. Takže to byl opravdový rozhlednový maratón.

Pokud vám, milí čtenáři, nadiktoval koronavirus také dovolenou v tuzemsku, zkuste si třeba zahrát tuhle hru. Z některých rozhleden jsou opravdu kouzelné výhledy. A po několika výstupech směrem k nebesům zjistíte, jaká se ve vás ukládá překrásná výhledová mozaika. Tak ať nohy slouží a hlava se vám netočí ze závratí, ale z úchvatného pohledu směrem k další rozhledně!

To vám do letošních prázdnin přeje František Hykeš.

Čtyři mladí Češi objevili v Jordánsku nový druh gekona

ODBORNÝ SVĚT UŽ O TOM VÍ

Tomáš Winkelhöfer, Aleš Zíka – Zoologická a botanická zahrada města Plzně

V prvním čísle časopisu IRIS z roku 2020 jsme čtenářům shrnuli herpetologická pozorování z naší cesty do Jordánska v září 2019. V tomto příspěvku bychom se rádi věnovali jednomu konkrétnímu případu.

Nedaleko hranic se Saudskou Arábií u městečka Mudawwara na jihovýchodě země jsme společně – Bc. Tomáš Winkelhöfer, Aleš Zíka, Vojtěch Hejduk a Mgr. Lukáš Pola – narazili při nočním průzkumu části písečné pouště hned na několik zajímavých druhů. Za zmínku stojí užovka *Spalerosophis diadema*, gekoni rodu *Stenodactylus*, *Bunopus* a *Ptyodactylus*. Neúspěšné pátrání po zmiňované Gasperettiho nám vynahradil nález drobného druhu gekona *Trigonodactylus arabicus*, který byl bezpochyby nejvýznamnějším triumfem celé expedice. Tento objev totiž značně posunul západní hranici areálu jeho rozšíření cca o 900 km. Především ale byl prvním doloženým exemplářem daného druhu na území Jordánska. „Drobný gekonek se vyznačuje nevšedním přizpůsobením se pro život v pouštním prostředí. Prsty končetin jsou opatřeny výrůstky ve formě hřebíků umožňujících snadný pohyb po jemném písku. Na předních končetinách mohou připomínat jakousi blánu. Podobnou adaptaci lze najít jen u dvou dalších gekonů rodu *Pachydactylus* vyskytujících se v poušti Namib,“ vysvětluje Lukáš Pola.

Překvapivý nález jsme předali zoologům na univerzitě v hlavním městě Ammánu. Coby objevitelé jsme byli pověřeni nález publikovat a tím o něm informovat svět. Toho se chopil Lukáš, jenž se gekony zabývá jako chovatel ale též studijně v rámci své vědecké práce. Sofistikované moderní analytické a především molekulárně fylogenetické metody umožnily porovnat část DNA námi nalezeného jedince s jinými těmiž druhu a tím podpořit naše předběžná určení. Díky spolupráci se Zoologickou a botanickou zahradou města Plzně, Přírodovědec-

kou fakultou Univerzity Karlovy a Národním muzeem v Praze, coby Lukášovým vědeckým zázemím, zahraničními kolegy ze saudské a jordánské univerzity a Institutem evoluční biologie v Barceloně byl letos v březnu náš objev publikován ve vědeckém časopise Saudi Journal of Biological Sciences.

V uplynulých desetiletích se o jordánskou herpetofaunu – rozumíme faunu plazů a v širším slova smyslu také obojživelníků – zajímala řada tamních i zahraničních odborníků včetně od nás. Spolupráce českých a jordánských herpetologů vyvrcholila v roce 2001 publikací rozsáhlého atlasu obojživelníků a plazů, který shrnul několik let společného snažení obou stran a představil řadu nových nálezů. Objevení tohoto druhu bylo proto

pro nás nemalým překvapením. Naproti tomu výskyt dalších druhů s podobným rozšířením napříč Arabským poloostrovem byl v zemi zaznamenán. Ať se například jednalo o paještěrky *Acanthodactylus schmidtii*, agamky *Phrynocephalus arabicus* nebo zmiye *Cerastes gasperetti*, shodují se Vojtěch Hejduk a Lukáš Pola.

Náš počín lze mimo jiné považovat za pokračování v tradici studia jordánské herpetofauny a zároveň za upevnění odborných vztahů, a to i pro spolupráci v budoucnu. Nevíme totiž kolik dalších, prozatím neobjevených druhů, na nás v těchto končinách ještě čeká... Tak snad se nás někdy dočkají.

Foto Lukáš Pola

Zůstaly jen samice a mládě

Ve čtvrtek 13. května uhynul krátce po poledni ve věku 28 let šimpanz samec Bask. Pravděpodobnou příčinou smrti bylo srdeční selhání. Na srdeční slabost ho totiž léčili veterináři více než rok. Definitivní příčinu stanovi výsledky pitvy. Šimpanzi se přitom v péči člověka dožívají vysokého věku; není výjimkou až téměř 50 let.

Bask se narodil v zoologické zahradě ve Dvoře Králové v roce 1993, s plzeňskou zoologickou a botanickou zahradou je jeho život spojen od roku 2000. Po Tondovi (v Plzni 1964–1984) a Fredym (v Plzni 1987–2002) je tak třetím zdejším samcem a stal se otcem samic Bamii (2003) a Caily (2020).

Ztráta je o to významnější, že Bask náležel k vzácnému poddruhu čego. Ten je ze čtyř šimpanzích poddruhů nejmohutnější. Rozšířený je v Kamerunu, Středoafrické republice, Rovníkove Guinei, Gabunu, západním a Východním Kongu. Stejněho poddruhu jsou i dvě samice. Brigitte přijela do Plzně v březnu 2019 ze švýcarské zoo právě kvůli Baskovi.

Současnou šimpanzí skupinu tvoří čtyři dospělé šimpanzice a šestnáctiměsíční Caila. O novém samci jedná zahrada s koordinátorkou Evropského chovného programu (EEP), do něhož jsou šimpanzi zařazeni.

Foto Jaroslav Vogeltanz

S tiskovým mluvčím Zoologické a botanické zahrady města Plzně Mgr. Martinem Vobruba o koronavirovém sevření a velké vlně solidarity Od prosince vstup zakázán, lidé přesto nezapomněli!

Začneme téma solidarity návštěvníků a přátel zahrady u nově uzavřených kmotrovských smluv. Předpokládám, že zájem mít v zoo „vlastní zvířátko“ nepolevil. A můžete uvést nějaká originální, zajímavá, neobvyklá kmotrovství?

Velký zájem o adopce se datuje již od března 2020. První kmotrovství po tehdejších uzavření zahrady bylo sjednáno pod číslem 1 483. Shodou okolností byl poprvé v historii adoptován goral. Ke konci května 2021 jsme byli na čísle 1 909. Přibýlo tedy 426 nových kmotrů. Nejvíce podporovatelů mají klokani a damani, častěji se zájem obrací např. na domácí ovce, jespáky, ale také na dosud neprávem opomíjené pelikány. Své kmotry mají prakticky všechny malé šelmy a většina drobných savců. Znovu se vrací zájem o krásně vybarvenou kachničku mandarínskou a pávy.

Vrátím-li se k druhému „koronavirovému“ roku, tedy k letošku, jen za první čtyři měsíce přibýlo téměř 200 nových patronů, rok jsme začínali na adopci s číslem 1701. Mezi kmotry se objevily například různé pracovní kolektivy z nemocnic, firem a úřadů, lidé z prostředí a okolí Horse shopu z Boru u Tachova či restaurace Scéna ze Sokolova. Převahu však mají rodiny a jednotlivci z Plzeňského a Karlovarského kraje. Nově se do komunity patronů zařadilo několik fanoušků z blízkého okolí zoologické a botanické zahrady – fotografové, brigádníci a externisté či častí návštěvníci. Několik skupin a rodin pak přispělo pod různými přezdívkami. Jednou ze zajímavostí je tak adopce „sousedů z ptáčích ulic“ nebo skupiny přátel scházejících se v pátky na basketbalu. Díky patří bez rozdílu všem. **Podporu zahradě projevovali její příznivci zřejmě i dalšími formami. Zrovna dnes se objevilo ve vestibulu ředitelství několik velkých pytlů s vlašskými ořechy. Jejich kilogram nebyl před Vánoci zrovna levný...**

Velkým přínosem bylo podzimní zprovoznění e-shopu s vybranými suvenýry ze zoo. Mohly tak posloužit i jako vánoční dárky. Nemohu nezmínit například lemuřčí ponožky, zoo-čokoládu nebo fotobrazy. V prosinci navíc vznikl originální plzeňský produkt – symbolické dárkové poukazy pro zvířata. O různých projevech materiální a krmivové pomoci jsme psali už v minulých číslech. Všem, kdo nějakým způsobem přispěli k chodu zahrady po dobu jejího uzavření a tudíž bez příjmů ze vstupného, patří náš velký obdiv a poděkování.

A jak byla veřejnost nedočkavá na znovuootevření zoologických a botanických zahrad? Nevadily jí stále uzavřené pavilony, roušky na ústech, omezené možnosti občerstvení a přitom plné sezónní vstupné?

První dva dny po otevření panovalo nepříznivé počasí, přesto nebyla zahrada bez návštěvníků. Přišli fotografové, maminky na rodičovské dovolené, držitelé permanentek, skalní příznivci a Plzeňané. Od středy je doplnila široká veřejnost. Dostáváme mnoho kladných podnětů, pozdravů a poděkování. Samozřejmě se objeví i nějaký jinak znějící vzkaz. Ale zcela výjimečně. Než se změnila epide-

Od prosince téměř do poloviny dubna se mohli Plzeňané a návštěvníci západočeské metropole svést „zootramvají“, ale návštěvu zahrady jim zapovídala protikoronavirová opatření. Foto 2x Kateřina Misíková

miologické podmínky, bylo třeba nosit ochranu obličej, dodržovat další pravidla. Přesto se s hezkým počasiem návštěvnost výrazně zvýšila.

Nastala situace, že musel být počet návštěvníků regulován, aby nepřekročil povolených 2 500?

Vládní pravidla pro otevření zoologických a botanických zahrad povolovala maximální dvacetiprocentní zaplněnost, což bylo pro plzeňskou zoo 2 500 osob. Tento limit přestal platit 17. května, odkdy mohou být zahrady plné návštěvníků z padesáti procent kapacity. Poprvé, a to úplně prvně v historii, jsme byli nuceni regulovat počty vstupujících v sobotu 24. dubna. Krátce před polednem byl limit naplněn a další příchozí tak museli po nezbytně nutnou dobu počkat, až část „dopoledních“ lidí odejde.

Jak to v praxi vypadalo?

Každou přibližně půlhodinu mohlo být vpuštěno 150 až 300 dalších příchozích. Nakonec ten den navštívilo zahradu na 5 000 lidí. Hned následující neděli jich dorazilo podobné množství. Zájemci o vstup ale přicházeli rovnoměrně a k restrikcím nemuselo dojít. V souvislosti s omezenou kapacitou jsme dostávali dotazy na případný rezervační systém. Registrace má své výhody – ovšem také nevýhody. Především by znamenala pustit do areálu v jednom dni jen 2 500 osob. Dále by omezila nebo by se úplně znemožnil vstup mj. držitelům permanentek a jiných speciálních vstupenek; osobám, které z různých důvodů nemohou rezervaci učinit, neinformovaným návštěvníkům atp. Takto se mohl v zahradě vystřídat větší počet návštěvníků.

Sociální síť dokázou udržet mezi lidmi živý kontakt, aniž by se delší dobu viděli. Jak využívá moderní elektronickou komunikaci s veřejností zoologická a botanická zahrada a jak je přijímána?

Od roku 2010 patří k zahradě Facebook, v současné době s více než 40 000 fanoušky, a několik let rovněž Instagram, kde se počet sledujících blíží k 7 000. Rovněž se množí počet videí a přátel na YouTube. K sérii videí ze zoo tam nedávno přibyla také ochránářská řada. Všechny tyto koridory umožňují přinášet lidem různorodé informace, fotografie, videa i vzkazy. Po prvním ročníku on-line koncertů Tóny nejen pro gibony, kdy série čtyř podvečerních na podporu uzavřené zoo proběhla z okolí Tropicického pavilonu, se měl s jarem konat

streamovaný koncert z opuštěného Lochotínského amfiteátru. Na poslední chvíli ovšem odflkl účast ze zdravotních důvodů hlavní interpret – Ivan Hlas Trio. Navíc se začalo blížít i znovuootevření zoo. Ve světě muzikantů ale došlo ke splynutí několika nápadů a propojení s již naplánovaným a probíhajícím festivalem koncertů z plzeňské Pivotečky. Nakonec z toho byla čtyři vystoupení. Představili se Kamil Pešťák s Vladkou Bauerovou a jejich hosté. Koncert na amfiteátru patřil Kateřině Misíkové, Jakubovi Kořínkovi a jejich kapele. Přenos byl doplněn o záběry šimpanzů a žiraf. Technickou stránku obstarala Stream factory a duši akce byl Milan Srvátka. Celkem se na pomoc zahradě vybralo 12 663 Kč.

Plal se František Hykeš

Výběr z „covidové“ pošty:

Zdravím Vás. Máme malého prvňáčka... Aby mu to domácí učení ubíhalo snáze a měl z něčeho radost, tak mě napadlo, že bychom adoptovali jedno zvířátko. Které máte momentálně k dispozici, aby si vybral sám?

(sms)

Se sestrou jsme trávily v zoo hodně času. Když se jí narodily děti, doprovázela jim zvířátka také. Těšila jsem se, že tam s kočárkem povedou i mé procházky. Potom se mi narodila dvojčata. Za pár dnů přišla omezující opatření kvůli koronaviru. Chlácholila jsem se, že jsou ještě malá, z návštěvy zahrady by stejně neměla žádný vjem. Dnes už je jim přes rok. Malá je šťastná z každého psíka, kterého potkáme. Její brácha by nejraději vyskočil z kočáru a za všemi zvířaty se rozběhl. Nostalgicky jezdíme k plotu zoo alespoň pozorovat klokany. Záka-zy spojené s covidem se nás drží jako pijavice. Kdypak nám bude asi opět umožněno zajet s kočáry do zahrady a ukázat našim dětem jednotlivá zvířata, když máme v Plzni tak hezkou zoologickou a botanickou zahradu?!

Kateřina Hošťálková, Plzeň

Koronavirus činnost Environmentálního centra Lüftnerka nezastavil

NÁŠ CÍL: Být stále co nejbližší dětem

Ing. Klára Stuchlová, vedoucí EC Lüftnerka

LONI REKONSTRUKCE PROSTOR, LETOS INOVACE VÝUKOVÝCH PROGRAMŮ • JARNÍ TÁBOR NA DÁLKU • OTÁZKY BÁJNÉHO GALAXISE • POSLEDNÍ PÁTKY V MĚSÍCI PATŘÍ HISTORII PLZEŇSKÉ ZOO • VŠEDNÍ DNY NESTAČILY • LETNÍ TÁBORY S OTAZNÍKEM, ALE JIŽ PRAKTICKY OBSAŽENÉ

Zdůvodu mimořádných protiepidemiologických opatření je obvyklá činnost Environmentálního centra Lüftnerka již druhé jaro zcela odlišná od let minulých. To byly jeho hlavní náplní výukové programy pro školy. Často jich bylo prezentováno až deset během jednoho dne. Dvakrát týdně se konaly kroužky a téměř každý víkend akce pro veřejnost. V loňském roce bylo toto období naplno využito pro modernizaci podkroví statku Lüftnerka, kde má „zooškola“ zázemí. Prostory byly kompletně vymalovány, dosluhující koberec byl vyměněn za přírodní marmoleum a uskutečnila se řada dalších drobnějších úprav. V tomto roce byla naše činnost během několikaměsíčního uzavření zoologických zahrad mnohem pestřejší.

NA ŽÁKY ČEKÁJÍ VESMĚŠ PŘEPRAČOVANÉ PROGRAMY

Jednou z hlavních priorit pro nás byla aktualizace a zatraktivnění stávající programové nabídky. Během jarních a podzimních měsíců je tradičně největší poptávka po výukových programech. Abychom mohli vyhovět všem zájemcům, pomáhají nám s jejich realizací externí lektori. Zpravidla studenti pedagogické fakulty ZČU. Kromě náslechů přímo při programech čerpají informace z metodik a studijních materiálů. Vlivem času, s rozvojem zoologické zahrady a nastalými změnami, v souvislosti s trendy neformálního vzdělávání a také nutností neustálého zkvalitňování nabídky si již drtivá většina ze současných 36 výukových programů žádala zásadní inovace, prakticky kompletní přepřerování. S kolegyní Ing. Ivanou Jandovou jsme si výukové programy rozdělili a postupně jsme se začaly věnovat aktualizaci metodik a pracovních listů pro různé věkové skupiny posluchačů (MŠ, ZŠ, SŠ) a přípravě jednoduchých výukových pomůcek. Toto, vzhledem k počtu, různorodosti a specifickým jednotlivých programů, velmi časově náročné vylepšení, poskytne zejména novým lektorům kompletní podklady nezbytné pro kvalitní vedení programů. Jejich příjemcům – školním kolektivům to umožní poutavou vzdělávací prohlídku zoologické zahrady s nápaditými a neokoukanými aktivitami.

ABY DĚTEM NEBYLO LÍTO

Letos se bohužel poprvé v téměř patnáctileté historii centra, nemohl konat ani tradiční dětský jarní příměstský tábor. Aby to zvidavým dětem nebylo tolik líto, připravila jsem pro ně jarní prázdninovou soutěž plnou přírodovědných úkolů. Ty je vybízely k pozorování přicházejícího jara v jejich okolí. Jedním ze zadání bylo objevit první jarní kvítky či pozorovat v okolí volně žijící živočichy. Další úkol motivoval k vytvoření vlastní minizahrádky, sledování klíčení semínek a růstu rostlinek. Pozornost byla věnována také ochranným aktivitám Zoologické a botanické zahrady města Plzně – kampani Kdyby ryby (Which fish). Vyhlásila ji Evropská asociace zoologických zahrad a akvárií a upozorňuje na úskalí neudržitelného rybolovu. Inspirativním tipem na výlet byla návštěva plzeňských sádek, kde si děti mohly vlastnoručně ulovit živou rybu. Závěrečným zadáním bylo vytvoření přání k 95. narozeninám plzeňské zoo.

Soutěže se zúčastnilo více než 40 šikovných dětí, pět vylosovaných získalo od vyhlášovatele balíček atraktivních odměn.

ZACHRAŇTE NAŠI PLANETU!

Ku příležitosti Dne Země vytvořila kolegyně Ivana jedinečný interaktivní on-line příběh, v němž šlo o jediné: Zachránit naši planetu! K tomu bylo nutné odpovědět na otázky bájněho Galaxise. Celkem osm zvířat z různých koutů světa mělo připravené úkoly, za jejichž zdárné splnění získal luštitel jedno písmeno z tajenky. Zadání byla věnovaná environmentálním tématům; recyklaci odpadů, klimatickým změnám, produkci palmového oleje, zásadám ohleduplného chování v přírodě a také poznávání živočišných druhů. Děti tak získaly spoustu informací, které bychom jim za normálních okolností předali během výukových či víkendových programů. Hra sklídila právem mezi soutěžícími velký ohlas. Tři vylosovaní získali dárkový balíček. Ten je připraven také pro výherce Retro soutěže ku příležitosti 95. výročí založení zoo. Každý poslední pátek v měsíci je na facebookových stránkách zahrady zveřejněna soutěžní otázka z historie zahrady.

Kolegyně Ivana taktéž vypracovala na téma přírody kolem nás akademickou soutěž pro Meziže-

nerační a dobrovolnické centrum TOTEM Plzeň. Ta se tak stala alespoň malou náhradou za univerzitu třetího věku konanou po několik předešlých let přímo v zoologické a botanické zahradě.

VELKÉ PODĚKOVÁNÍ ZA VAŠI PODPORU!

V době uzavření zoologické a botanické zahrady na základě vládních opatření bylo jednou z našich největších priorit zůstat s dětmi a širokou veřejností ve spojení a zprostředkovávat jim zdejší dění. S kolegyní jsme se tak podílely na vzniku řady videí a podaly jsme také pomocnou ruku ošetřovatelům. Jednoznačně nejvíc času jsem věnovala obrovské vlně solidarity veřejnosti, která různými způsoby podporovala zoologickou zahradu v době, kdy byla pro návštěvníky uzavřená. Jedním z nich byla možnost zakoupení symbolických dárkových poukazů pro zvířata prostřednictvím e-shopu. Jelikož není prozatím vyřizování těchto objednávek automatizované, bylo zapotřebí jich na 2 000 vyřídit „ručně“. Nejprve pracovníce ekonomického úseku spárovala platby a vystavila faktury. Ty mně předala a já je spolu s poukazy odesílala příjemcům. V období největšího náporu tak bylo nutné vyřídit denně až několik set objednávek. Aby se poukazy dostaly k jejich majitelům co nejrychleji, vyřizovaly jsme objednávky ve všední dny i o víkendech, často až do noci. Všem, kdo zoologickou zahradu v této nelehké situaci podpořili, patří veliké poděkování!

A CO PRÁZDNINOVÉ TÁBORY?

Jsem optimistka, a proto už od zimy připravujeme letní příměstské tábory. Dva ze tří termínů jsou v tuto chvíli již obsazené. Největším otazníkem prozatím zůstává konkrétnější programová náplň. Ta se bude odvíjet od aktuálních případných protikoronavirových opatření, jež v tuto chvíli nejsou známy. Foto Kateřina Misíková a (repro)

Inspirace svátky jara

Kdo prochází oplocení Mateřské školy v Rochlově nedaleko Nýřan, může si zahrát zvířecí pexeso. Jde o zbytek čtrnáctidenní velikonoční stopovačky, v níž plnili předškoláci za pomoci rodičů různé úkoly spojené s přírodou. Pokud byli úspěšní, z písmenek, které k zadáním byly přiřazeny, jim vyšla tajenka Krásné Velikonoce! A u školky si mohli vybrat nějakou odměnu.

Smyslem velikonoční stopovačky bylo dětem (ale i rodičům) připomenout v době distanční výuky sounáležitost ke škole, k dětskému kolektivu a také jim připravit trochu radosti a dárků ke svátkům jara.

(eš)

Ivana Jandová: RÁDA VYTVOŘÍM JEŠTĚ NĚJAKOU ON-LINE HRU

Od brzkého jara, pokud bylo jen trochu slušné počasí, je plzeňská zoologická a botanická zahrada plná dětí. Se školou na výuce, s rodiči na odpolední nebo víkendové procházce. Letos tomu bylo jinak. I poté, co se znovu otevřely 12. dubna pokladny, soboty a neděle zůstaly bez oblíbeného doprovodného programu s řadou soutěží. Výuka se nadále nemohla konat. Přesto dostali zájemci příležitost si zasoutěžit. Prostřednictvím počítače a hry vymyšlené pracovníci Environmentálního centra Lúftnerka Ing. Ivanou Jandovou. Redakci zajímalo, jak se nápad zrodil.

Oslovit děti touto formou jsem měla v plánu již na Velikonoce. Bohužel vzhledem k technickým problémům k tomu nedošlo, a tak mně přišlo vhodné vytvořit podobný projekt k významnému Dni Země. Po celou dobu absence škol v zahradě tvořím nové a hravější formy pracovních listů a snažím se atraktivit vybrané výukové programy.

Co vás ke hře inspirovalo?

Vzhledem k situaci se začala obecně hojně využívat různá média, takže mi přišlo přirozené jít také touto cestou.

Jak vás napadla úniková hra?

Hledala jsem na internetu nějaké hravé způsoby výuky a náhodou jsem narazila na tuto formu. Prostřednictvím kanálu Youtube jsem shlédla několik

tutoriálů a současně si prohlédla pár těchto her vytvořených učiteli.

Už jste někdy dřív vymyslela nějakou podobnou hru?

Ne, až nyní.

Je to těžké?

Nemyslím si, že je to těžké. Jen se s tím musí člověk seznámit. Tato hra byla moje první a vždy je co zlepšovat. Samozřejmě, je to časově náročnější. Jedná se o využití aplikací, jež nejvíce vyhovují danému záměru, a jejich uzpůsobení na konkrétní úkol.

Jakou tematiku jste zvolila?

Téma hry bylo Planeta v ohrožení. Na začátku byl příběh, který děti vtáhlo do děje. Pak už přišlo na řadu osm zvířat z různých částí planety. Ta měla vždy „na srdci“ nějaké svoje trápení a zároveň byla spojena s úkolem. Například liška jako představitel

Evropy testovala správné chování v přírodě. Oranгутan, jakožto zástupce Asie, vyprávěl o problematice palmového oleje. Za každý správně splněný úkol získal hráč písmeno. Na konci hry zachránil planetu tím, že složil z písmen slovo, jímž odpověděl zloduchovi na otázku. Tři vylosovaní úspěšní hráči obdrželi zaslouženou odměnu.

Jak vaši iniciativu přijaly děti, kolik se jich hry ke Dni Země zúčastnilo?

Bylo jich více jak 500. Dostávám i milou zpětnou vazbu, která mě velmi těší.

Počítáte, že v této činnosti budete pokračovat i po odeznění coronavirové epidemie?

Příprava těchto vzdělávacích her mě nadchla. Je skvělé, kolik informací se touto hravou formou dětem předá. Ráda proto ještě nějakou hru vytvořím. Foto Pavel Kovář

AKVA TERA IRIS

Akvarijní a terarijní vizitka na dobré adrese

Mezi letošní jubilanty patří rovněž Akva tera – samostatná expozice zaměřená na živočichy chované v akváriích a teráriích. Je tomu 20 let, co byla zrekonstruována. Premiéru měla na počátku šedesátých let minulého století v době, kdy zoo Plzeň právě chyběla. Starou na břehu Radbuzy zlikvidoval antrax a nová se usilovně budovala. I po jejím otevření však Akva tera neztratila opodstatnění. Vzhledem k jejímu umístění v centru západočeské metropole se stala výkladní skříní a poutačem Zoologické a botanické zahrady města Plzně. A je jimi dodnes. Návštěvníkům má stále co nabídnout. Stejně jako celá zoologická a botanická zahrada se je snaží pravidelně překvapit novými přírůstky nebo celými expozicemi. Ta prozatím poslední představuje výsek přírody Nové Guineje.

Pozdrav z druhého největšího ostrova světa

Mgr. František Jůna, ošetřovatel Akva tera

Akvaterárium imitující potok v deštném pralese Nové Guineje si návštěvníci v detašované expozici Akva tera vzhledem k protikoronavirovým opatřením ještě příliš neužili. Užívají si jej ale jeho obyvatelé. Žijí zde agamy, rosnice a tři druhy ryb. Agamy s vědeckým názvem *Lophosaurus dilophus* sice snášejí pravidelně vejce, bohužel kvůli absenci samců jsou neoplozená. Rosnice šalamounské (*Litoria thesaurensis*) byly do nádrže vypuštěny jako čerstvě metamorfované žabky a jsme zvědaví, zda se budou po dospění rovněž množit. Prozatím ke snůšce nedošlo. Bez větších obtíží se však množí v chovatelském zázemí.

Kdo se do rozmnožování pustil, a to úspěšně, jsou hlavačky pastelové (*Tateumida ocellicauda*). Do Akva tery dorazily společně s dalšími dvěma druhy ryb patřících do novoguinejské expozice jako mladí jedinci. Samcům postupně narostl mohutný hrbol na hlavě a začali si bránit svá teritoria

s jeskyňkami. Tam samice kladou jikry. O novou generaci pečují samci, a to dokud se malé rybičky nerozplavou. Samičky se o jikry ani mláďata nijak nestarají. Jeden z velkých samců se snažil odhánět

ostatní ryby pryč z okolí kořenu v levé straně akvária a tím nám prozradil své drobné potomstvo. Část jeho potomků stále plave v nádrži. Na konci dubna bylo jisté, že úspěšné výtěry byly nejméně tři.

Z ryb zde žijí ještě duhovka Wernerova (*Iriatherina wernerii*) a duhounek vidloocasý (*Pseudomugil furcatus*). Druhý jmenovaný druh taktéž nezahálel a nedávno se pustil do rozmnožování. Duhounci o své jikry, narodil od hlavaček, nijak nepečují. Kladou je nejspíše do mechu, avšak my jsme je neobjevili. Malé rybky se po rozplavání uchylují k hladině, kde jsou ze začátku téměř neviditelné. Jsou totiž velmi drobné a průhledné. Lépe jsou vidět ze shora, kdy je prozrazují tmavé oči. Poté, co malí duhounci trochu povyrosteou, kolem oka se jim vytvoří modrý odlesk, který je činí pozorovatelnými též z boku. Nejstarší duhounci dorostli už do velikosti přibližně jednoho centimetru.

Foto František Jůna

Vari bělopásý

Vari bělopásý je jedním ze tří uznávaných poddruhů variho černobílého. Ti jsou největšími zástupci lemuru a patří také k nejhlučnějším. Dorozumívají se vířkavým křikem. Způsobem života je vari spíše soumravné zvíře, většinu dne stráví v hnízdě na stromě.

V přírodě jsou všechny tři poddruhy řazeny ke kriticky ohroženým. Vzhledem ke kácení a vypalování lesů, rušení a také lovu je jejich výskyt ostrůvkovitý a početní stavy prudce poklesly. Vliv na četnost populace má také malý počet mláďat.

Foto na stránce Kateřina Misíková

Lemur hnědý

Lemur tmavý

BABYBOOM U LEMURŮ

Aktuálně šest mláďat čtyř druhů lemuru můžeme napočítat v pavilonu Madagaskar v plzeňské zoologické a botanické zahradě. Za informaci mají lemuri rozhodně stojí. Doprovází je několik zajímavostí – dva porody v jediném dni, přesmyčka v datu narození a prvoodchov.

Nejstarší jsou dvojčata vari bělopásého neboli pásového (*Varecia variegata subcincta*). Zde jde v Plzni o opakovaný odchov. Po tuzemském prvoodchovu v roce 2014 následovala dvojčata z 1. května 2015. Podle chovatelek jde zřejmě o samičku a samečka, mláďata přišla na svět 24. března (24. 3.). Další dvojčata jsou naopak z 23. dubna (23. 4.). Jedná se o lemury tmavé (*Eulemur macaco*). Díky pohlavní dvojtvarnosti jsou u nich samec a samice lépe k poznání – je to určitě pár. Tento druh se v zoologické a bota-

nické zahradě množí pravidelně, poslední dobou se rodili hlavně samci.

Ve středu 28. dubna přišla dvojnásobná radost – narodili se lemur hnědý a běločelý. Oba druhy mají expozice umístěné v pavilonu proti sobě. Lemur hnědý (*Eulemur fulvus*) byl v polovině 80. let minulého století prvním zde chovaným lemurem a na dlouho také jediným. Nejnovější mláďe je třetí v pořadí, množit se začal až v posledních letech. U lemura běločelého (*Eulemur albifrons*) jde o premiéru, potomek přišel na svět až po nedávné výměně samice. Z celé plzeňské kolekce čítající 11 forem lemuru se tak dosud nerozmnožil už jen lemur rudočelý (*Eulemur rufifrons*). Symbolickou lemuri školku doplnil po uzávěrci na šťastné číslo sedm velice vzácný lemur rákosový. V jeho případě jde již o druhé letošní mláďe.

(mv)

Lemur běločelý

U velbloudů odstartovala druhá dvacítká mláďat

Erbovním zvířetem plzeňské zoo je plameňák chilský jako připomínka prvního zdařilého odchovu jeho mláďat. Ale stejně tak by jím mohl být velbloud. K Plzni patří nerozlučně od roku 1434, kdy se dostal do jejího znaku. Ochránci města tehdy vzali dvouhrbého exotického kopytníka husitům při jejich neúspěšném obléhání královské protihusitské bašty. Ti ho dostali jako dar od polského krále Vladislava II. Jagelonského za pomoc v bojích proti německým rytířům. Plzeňští přivedli odcizeného velblouda do města s velkou slávou. Husité po této osudě zanechali obléhání a od hradeb Plzně odtáhli.

Letošní velbloudě se narodilo, jak sdělila kurátorka chovu kopytníků Miroslava Palacká, 3. března mezi čtvrtou a pátou hodinou odpolední. Matkou je sedmiletá Kayla původem ze Zoo Zlín. Je to její třetí mláďe. Otcem je devatenáctiletý Mulisák a je to jeho již devátý potomek. Celkem jde o již jedenadvacáté velbloudě narozené v plzeňské zoo.

V současné době zdejší velbloudí stádo čítá pět zvířat: Čtyři samice a samce.

(rz)

Pro Evropu zapovězené zvíře

Nosál červený je medvídkovitá šelma vyskytující se v několika poddruzích. České jméno dostal od výrazně vyvinutého nosu, jímž může otáčet až o 45 stupňů a prozkoumávat tak okolí. Velice dobře mají nosálové vyvinutý nejen čich, ale dobře jsou na tom také s ostatními smysly. Jde o velice přizpůsobivé tvory. Jsou všežraví. Jejich domovem jsou jihoamerické deštné pralesy s velmi tvrdými podmínkami pro život. Z teritoria přirozeného výskytu, jímž jsou Venezuela, Kolumbie až Argentina, byli zavlčeni na španělskou Mallorcu. Známé je odsud i rozmnožování. Ve Velké Británii bylo pozorováno několik jedinců uniklých z chovů. To vedlo k tomu, že od roku 2016 je nosál červený na evropském Seznamu invazních nepůvodních druhů s významným dopadem na Unii. Do budoucna z toho plyne, že jej nebude možné v evropských zemích chovat. Přitom se v poslední době stává, poněvadž jde o snadno ochočitelné a učenlivé zvíře, oblíbeným domácím mazlíčkem chovaným v bytě.

Tělo dorůstá délky od 35 do 69 cm, ocas je dlouhý 32 až 68 cm. Výška v kohoutku je kolem 30 cm. Hmotnost začíná na třech a končí téměř na osmi kilogramech. Samci po dovršení dvou roků života jsou ze samičí smečky vyhnáni, načež žijí osaměle.

Nosál červený se dožívá až 18 let. Samice je březí 77 dní a rodí v průměru od jednoho do sedmi mláďat. Koji je asi měsíc.

Drsné životní podmínky mají za důsledek inteligenci zvířete, pro niž ho chovaly tamní kmeny. Povětšinou si ochočovaly družné samice, které se

První mláďata nové skupiny nosálů červených s jasným poddruhovým určením, což byl tehdy v ČR unikát, pokřtil v závěru prázdnin 2008 mezinárodně uznávaný český módní návrhář kubánského původu Osmany Laffita. Jedno z nich dostalo umělcovo křestní jméno.
Foto Jaroslav Vogeltanz

ve volné přírodě pohybují i se svými mláďaty ve smečkách. Velice si nosály oblíbili též kolonizátoři Jižní Ameriky.

Plzeňská zoo chová nosály červené od 60. let minulého století. V odchovu ale slavila úspěchy u druhého druhu – nosála bělohobého. Ve 2. polovině 90. let byla jednou z prvních tuzemských zoo s koncepcí jejich volného chovu v otevřeném

výběhu se vzrostlými stromy. Zvířata chovaná v současné době patří k poddruhu solitaria, který žije v Paraguay a Uruguay. Z Paraguay byli v roce 2005 dovezeni na dvě místa v Německu. Odsud pocházejí i zvířata získaná Zoologickou a botanicou zahradou města Plzně.

(kola)

LIST Z HERBÁŘE IRIS

Rostliny s přidanou hodnotou S jménem barokního městečka pod stolovou horou

Počínaje minulým číslem IRISu vám představujeme rostliny ze západočeského herbáře, které zde mají určité výsadní právo. Pro dnešní vizitku jsme vybrali skutečného – jak se říká – solokapra: Jeřáb manětínský (*Sorbus rhodantha*) je totiž zdejší endemický druhem. Vznikl jako kříženec jeřábu břeku a jeřábu dunajského. Byl popsán teprve roku 1996 RNDr. Miloslavem Kovandou.

Roste pouze na jediném místě, na Chlumské hoře (650 m n. m.) nad Manětínem v okrese Plzeň-sever. Nevelká lokalita, kde vícekmenný strom nebo i keřovitý jeřáb manětínský roste, je ovšem už na území sousedního Karlovarského kraje. Jde tak vskutku o západočeský endemit. Asi 150 jedinců se vyskytuje ve vrcholové části Chlumské hory. Hlavní část populace vyrůstá ve zbytkách původních lesních porostů společně s habry, duby a borovicemi na jihovýchodních prudkých kamenitých svazích s mírně kyselou půdou. Větší část této lokality je chráněna jako přírodní rezervace Chlum, i když chráněným místem se stala pro zachování vzácné teplomilné květeny na sopečném podkladu. A to už v roce 1947. Menší počet endemických jedinců pronikl také do jejího bezprostředního okolí.

Stromová forma dorůstá výšky až 16 m. Listy jsou na rubu žlutošedě plstnaté. Bělavé oboupohlavní květy vytvářejí mnohokvěté chocholičnaté laty. Tyčinky nesou růžové prašníky. Jeřáb manětínský rozkvétá v květnu a červnu, opylovačem je hmyz lákaný na nektar. Plody jsou téměř kulovité, lesklé, oranžově červené malvice (jeřábiny) s jedním až dvěma semeny.

Populace endemického jeřábu je sice málo početná, ale poměrně stabilní. Nejvíce jsou ohroženy mladé semenáčky, které okusuje v oblasti silně rozšířený nepůvodní jelen sika; právě po jeho okusu vznikají pravděpodobně vícekmenné stromy. Přes uvedené skutečnosti je endemický jeřáb uveden v Červeném seznamu cévnatých rostlin ČR jako kriticky ohrožený druh.

Čtenáře může napadnout otázka, kde se jeřáb manětínský na Chlumské hoře vzal, když jeden z rodičů podle názvu patří s velkou pravděpodobností do slovenské flóry. Pravda je taková, že jeřáb dunajský roste rovněž v Čechách, ovšem v teplých oblastech. Ostatně teplomilný je i druhý z rodičů – jeřáb břek. Nejbližší od Manětína se lze setkat s prvním druhem v nedalekých Doupovských ho-

Jeřáb manětínský
Foto Václav Lupínek

rách. Pro přenos semen prostřednictvím ptáků ovšem nejsou daleko ani Džbánské vrchy na Rakovnícku. Rovněž tam roste. Jen tak mimochodem – křížencem je i sám jeřáb dunajský. V Červeném seznamu ohrožených druhů ČR je zařazen mezi ohrožené druhy. Určitě častý není v západních Čechách ani břek. Setkat se s ním zde lze jen ojediněle. Přesto má zastoupení mezi památnými stromy Karlovarského kraje. Jedinec s obvodem kmene 240 cm roste pod Horním Hradem v přírodním parku Stráž nad Ohří.
(uw)

Špatně vyhnaná zima, špatně utopený koronavirus

Vyhánění zimy, připadající zpravidla na poslední únorovou neděli, se připravuje od počátku ledna. Organizace akce je náročná. Bylo tomu taktéž letos, i když vzhledem k trvající koronavirové epidemii bylo její konání s velkým otazníkem. Ale improvizovat na poslední chvíli, by bylo u tak oblíbené a navštěvované atrakce nezodpovědné. Navíc otevírá kalendář doprovodných akcí v zoologické a botanické zahradě. Pochopila to také většina spolupracujících subjektů, s maximální vstřícností se pořadatelé setkali na magistrátním odboru bezpečnosti, prevence kriminality a krizového řízení a u městské policie, zodpovědných za bezpečnost při průchodu průvodu městem a při topení Morany u bývalého Kalikovského mlýna.

Zima, Jaromil, Morana a letos také koronavirus přicházejí k bývalému Kalikovskému mlýnu. Dvě staré paní, které se s nimi minou, prohlásí: „Letos nebudete mít žádné diváky. Lidé se nesmí srocovat a všichni se bojíme nákazy.“

Jak stoupal počet nakažených a zpříšňovala se hygienická opatření, bylo jasné, že se letos zima z plzeňské kotliny vyhánět nebude. Stačil ale jeden telefonát a vše bylo jinak: Dlouholetá představitelka Zimy Alena Kozáková navrhla akci uskutečnit on-line. Aby nebyla porušena oblíbená tradice, nebyl ohrožen nástup jara i proto, že to celou rodinu Kozákových baví. Manžel paní Aleny ztvárňuje statkáře Lüftnera vykonávajícího podle tradice hrdelní trest na líném slaměném kohoutovi, syn Tomáš alias Jaromil je druhou hlavní postavou – vůdčí osobností průvodu.

Za odpovídajících hygienických pravidel, dokonce v utajený den a hodinu (v pátek 26. února ve 14 hod.), aby natáčení nevzbudilo pozornost veřejnosti, se vše odbylo pouze v přítomnosti aktérů, kameramana a tříčlenného organizačního štábu. Jinak ale stejně jako v předešlých letech. I když s určitými odchylkami. Mezi jednotlivými zastávkami letos jen fiktivního průvodu se přejíždělo autem, z časových důvodů paní radní Mgr. Elišky Bartákové, která v zastoupení primátora Mgr. Martina Baxy letos převzala Jaromilovo hlášení o vyhnání zimy, se začínalo tam, kde se jinak končí – před radnicí. Chyběl ozdobený pivovarský povoz. A hlavně davy lidí v průvodu a přihlížejících. Na obvyklém seřadišti před 7. ZŠ Na Vinicích si také Alena Kozáková už v roli Zimy posteskla: „Pokaždé jsem za moje zachování žadonila množství přítomných. Letos jsme tu stáli sami.“ Bez jediného diváka přišel na Lüftnerce o hlavu taktéž kohout. U Kalikovského mlýna vzplál na místo tradičního symbolu zimy nenáviděný koronavirus. Veřejnost se ho toužila zbavit určitě víc, než zimy. Vyznavači zimních sportů si ji navíc letos pro uzavření horských středisek v rámci proticovidových opatření vůbec neužili.

Táhní koronavire, už tě bylo dost!

V týdnu se objevilo video na sítích, mělo slusnou sledovanost a zdálo se, že úkol vyhnat zimu z plzeňské doliny byl i přes omezující nařízení splněn. Zima skončila v rakvi a v chládku – pro ni jistě příjemném – městské šatlav. Vypasený koronavirus vycpaný papírovou řezankou ze skartovačky nádherně shořel a poté odplaval na vlnkách Mže. Jenže v následujícím reálu bylo vše jinak:

Březen byl oproti minulým létům chladný a duben byl zřejmě vůbec nejchladnějším čtvrtým měsícem roku od 40. let minulého století. Jakoby se navrátilo v plné pravdě lidové rčení Březen, za kamna vlezem, duben, ještě tam budem. Nijak jarně se neuvedl ani květen: Ranní teploty klesaly k nule nebo ještě níže, 6. a 7. května bylo v 19 hod. v Plzni pouhých 8 °C. Po 17. hod. se v okolí Radyně přehnala intenzivní sněhová přeháňka. Tomu odpovídala i opožděná vegetace. Letos by lidé osvoboditele rozkvetlým šefíkem určitě nevíkali. První letošní jarní teplotní rekord tak padl až 9. května. Konkrétně v Husinci na Prachaticku, kde naměřili 26,4 °C. Ovšem absolutně nejtepleji – 28 °C bylo v Plzni-Bolevci. V úterý vystoupila denní maxima až k tropické třicítce. Jenže obloha se zakabonila, další dny přišlo a teploty sletěly rychle jen něco nad 10 °C.

V symbolické rovině zůstal taktéž utopený koronavirus. Naopak: Denní počty nakažených strmě stoupaly nad 10 000 osob. Bylo přijato proto i nejtvrdší opatření od března 2020. Počínaje 1. březnem do 11. dubna byl povolen pohyb obyvatelstva jen v rámci bydliště, až na přesně definované výjimky bylo zakázáno cestování mezi obcemi a okresy.

Mládě vari bělopásého.

Varecia variegata subcincta

Foto Kateřina Misíková

Foto Kateřina Míšíková

Od kopytníků k plazům

Patří ještě ke staré partě. Spolu s ním už z ní zbylo jen několik málo lidí, jejichž paměť sahá hodně hluboko do historie plzeňské zoologické a potažmo i botanické zahrady. Život s ní spojil od patnácti let. Psal se rok 1976. Jan Konáš zavzpomíná, jak se vše seběhlo: „Na vyšším stupni mě ze všech předmětů nejvíce bavily přírodopis a dějepis. Jak mi byla stále bližší zoologie, pořizoval jsem si tehdejší dostupnou literaturu s tímto zaměřením. Při rozhodování o budoucí profesní orientaci mi nahrála skutečnost, že v Čakovicích vzniklo čtyřleté střední odborné učiliště s maturitou se zaměřením chovatel exotických zvířat. Uzavřel jsem smlouvu se zdejší zoo, ta mě do školy vyslala, podporovala mé studium a mým závazkem bylo do ní po absolvování učiliště nastoupit. Náš ročník byl zcela chlapecký a z Plzně jsem v něm byl jediný. Dodnes si vzpomínám na vysokou úroveň studia, jaké osobnosti v oboru nás učily. Mnohé byly z pražské zoo, v ní jsme měli také odbornou praxi. A právě tady se ve mně zrodila i celoživotní láska k plazům.“

Z letní praxe mezi třetím a čtvrtým ročníkem v plzeňské zoo si však odnesl zcela jiný „suvienýr“. „Podařilo se mi uměle odchovat samečka nutrie říční. Dostal jméno Miggy, žil s námi doma. Ochočil se jako pes. Bydlel ve velké bedně, každý den měl koupel ve vaně. Na procházky jsem s ním chodil do Borského parku. Byl obrovský a většina psů, i těch velkých, jež jsme potkávali, se ho obvykle bála. Po nějakém čase se Miggy vrátil k ostatním nutriím do zoo. Zde však bohužel brzy uhynul.“

Jako řádný pracovník nastoupil Jan Konáš do zoo v srpnu 1980. Stal se jedním z ošetřovatelů kopytníků. Před nástupem na základní vojenskou službu se dostal, byť na krátkou dobu, k jeho oblíbeným – terarijním živočichům. Po dvou letech vojny u letectva se opět vrátil ke kopytníkům. Profesionálním teraristou, ale hlavně akvaristou, se stal v roce 1985, kdy přešel do specializované expozice Akva tera v Palackého ulici v centru Plzně. Bylo to však v letech, kdy zde byla prakticky jen akvária. Během zdejšího desetiletého působení se zasloužil s kolegy o návrat alespoň několika hadů.

Většina příslušníků staré gardy spojila se zoo celý produktivní život. Jan Konáš ji v roce 1996 opustil a zkusil docela jiný obor. V roce 2005 se však jako „dobrý holub“ vrátil. Tím začala jeho současná patnáctiletá perioda víceméně vedoucího pracovníka. Byl kurátorem chovu studenokrevných živočichů, vedoucím Akva tera a zástupcem hlavního zoologa. Pět let byl potom přímo hlavním zoologem, z toho čtyři roky společně s pozicí kurátora kopytníků. V roce 2015 se vrátil k milovaným plazům na pozici jejich kurátora. Jak konstatuje s úsměvem – střídání funkcí bylo obvykle důsledkem něčeho odchodu nebo přesunu. Je v tom trochu nadsázka, ale ta mu byla, stejně jako specifický druh humoru, vždy vlastní.

K překvapení mnohých kolegů vstoupil Jan Konáš 26. dubna do světa šedesátníků. (rd)

Prakořeny ptačí populace

Návštěvníckými lákadly plzeňské zoo jsou žirafy, nosorožci, šimpanzi, lvi. Po odborné stránce se ale specializuje na ptáky a drobné savce. Podle názvu rubriky bychom ve vztahu k opeřencům mohli například představit významné odchovy vzácných druhů. A byla by jich řada. Na kontě má plzeňská zoo unikátní prvodochovy nejen v rámci ČR, ale také Evropy. Zajdeme však v historii mnohem dál. Až k samým prakořenům ptačí populace.

Dřívější generace se učily, že ptáci pocházejí z ještěřů. Za důkaz byla podávána „šupinatá“ pokožka na nohách. Věda v té době ještě neměla takové pomocníky jako má dnes – testy DNA, zvětšeniny z elektronických mikroskopů, biochemické a elektronické analýzy. Wikipedie tak může – pro leckoho překvapivě – charakterizovat ptáky (Aves) jako dvojnohé, teplokrevné a vejce snášející obratlovce patřící podle nové systematiky mezi dinosaury. Lze tedy konstatovat, že ptáci jsou vlastně přežívající, specializovanou skupinou teropodních dinosaurů (maniraptorů). Což současně znamená, že se jedná o skupinu dávnověkých živočichů, která jako jediná přežila vymírání na konci období křídý před 66 miliony let. Zavěsí-li tedy ratolet k návštěvě dinosaurů a DinoParku, rodiče by měly automaticky kupovat současně vstupenku do zoologické a botanické zahrady a vzít potomka na exkurzi po voliérách, ptačích pavilónech.

V současnosti je známo asi 10 400 druhů žijících ptáků, těch vymřelých je popsáno na 2 000. Někteří vědci však odhadují, že může na zeměkouli žít i 11 000 druhů. Další jsou v číslech ještě odvažnější a hranici posouvají až k 18 000 druhům.

Má se za to, že se ptáci vyvinuli v období střední až svrchní jury, tudíž před více než 160 miliony lety. Hypotéza, že jsou předky ptáků právě dinosaurů, byla poprvé vyslovena už v druhé polovině 19. stol. V posledních 40 letech je tento názor respektován naprostou většinou paleontologů a mnoha ornitologů.

Ve vývoji ptáků jsou patrné tři kvalitativní výrazné skoky. První spadá do období asi před 170 až 160 miliony lety (na přelomu střední a pozdní jury); druhý je starý 65 až 55 milionů let (po vyhnutí neptačích dinosaurů na přelomu křídý a paleocénu) a poslední je spojen s eocémem, který zde byl před 45 až 40 miliony lety.

První „praví“ ptáci se nepochybně objevili již v druhohorách, pravděpodobně v období střední až pozdní jury. Podle části vědců je nejstarším ptákem pozdně jurský *Archaeopteryx*. Ten žil asi před 150 miliony lety.

O příbuznosti mezi ptáky a dinosaury vypovídá mnoho společných znaků. Významným potvrzením této vývojové teze byl především objev opeřených dinosaurů v Číně po roce 1966. Dnes je jich známo již 30 rodů. Podle některých teorií se ptačí let vyvinul ze schopnosti plachtění jejich předků. Jak ukázal například objev malého praptáka druhu *Asteriornis mastrichtensis* z období nejpozdější křídý v Belgii (tedy asi před 66,7 miliony lety), „moderní“ ptáci se začali vyvíjet nejpozději koncem křídý ještě v době nadvlády dinosaurů nad naší planetou. Někteří z nich již měli relativně vyvinuté části hlavy, například výrazně tvarované zobáky.

Rozsáhlý srovnávací výzkum doložil, že velikost mozku ptáků se začala výrazně zvyšovat u některých vývojových skupin na konci křídý. Mozkové nejobdařenějšími současnými opeřenci jsou papoušci a zejména krkavcovití ptáci.

Ve většině mají ptačí druhy hmotnost přibližně do jednoho kilogramu. V geologické minu-

losti ale existovaly často velké formy nelétavých ptáků s hmotností nad 100 kilogramů. Důkazy pro toto tvrzení pocházejí z Jižní Ameriky, Madagaskaru, Austrálie i Eurasie. (uw)

Ukázkový výběr vzácných ptáků, které se podařilo ošetřovatelům Zoologické a botanické zahrady města Plzně rozmnožit jako prvním v ČR:

V létě 2015 se povedlo poprvé odchovat mláďata zoborožce luzonského žijícího na největším filipínském ostrově.

Foto Jaroslav Vogeltanz

Další prvodochovy jsou z roku 2016 a patří mláďatům skřivana ouškatého (na fotografii) a ouhorlíka stepního.

Foto (repro)

První mláďe zoborožce celebeského vylíhlé v ČR přišlo na svět v plzeňské zoo v květnu 2019.

Foto Martin Vobruba

Jedinečný areál zůstal stát, protože nebyly peníze na jeho zbourání

Nevěřitelných 20 let uplyne letos od otevření Expozice na statku Lüftnerka v plzeňské zoologické a botanické zahradě. Připomeňme si u této příležitosti, co jejímu vzniku předcházelo a jak vypadaly začátky této pozoruhodné ukázky statku konce 19. a začátku 20. století. Ohlédnutí napsal pro časopis IRIS člověk nejpovolnější: V té době provozně-technický náměstek ředitele zahrady a především hlavní iniciátor záchranu statku a duše celé rekonstrukce Ing. Bohumil Souček. Vzpomínky od pamětníků, vzpomínky prožité a v tomto případě též odpracované, jsou ty nejzajímavější a nejvěrohodnější. Na některé skutečnosti a detaily si vzpomene, jako by se udály včera... „Jako náměstek jsem věděl, kde se dají ušetřit nějaké peníze, aniž by tam chyběly, a dají se věnovat na rekonstrukci statku. Vše se zpočátku hradilo z provozních výdajů a na opravy nebyla vyčleněna žádná částka. Parta dobrovolníků chodila na statek pracovat po odpoledních a pokud to bylo možné, v sobotu a v neděli. Jedinou odměnou byl pro nás pohled na rychle se měnící zpusť areál. Bylo to probouzení Šípkové Růženky z dlouhého nehezkého snu. A když patřilo chlapům za odvedenou práci uznání, nebo když naopak potřebovali povzbudit, vzal jsem z náměstkovského, nijak velkého, platu nějaké peníze a za ně koupil vuřty. Ty jsme pak vpozdvečer opékali na vidlicích nad ohněm...“

A jak se myšlenka na záchranu Lüftnerky zrodila? „Vzorem a motivací mi byl statek za Plzní, který jsem získal zpět v restituci. Jsem rád, že se mi podařilo opravit oba,“ svěří se upřímně Bohumil Souček.

Ožítí Šípkové Růženky

V době, kdy zoo získala pro svoji výstavbu a rozvoj stávající areál, byl jeho součástí i komplex budov v jeho severní části nazývaný Lüftnerka. Minulá vedení zahrady nechala pro jeho využití vypracovat několik projektů. Uvažovalo se o veterinární ordinaci, karanténě či centrálních skladech. Ani jeden z těchto záměrů však nebyl realizován, a tak se stalo, že objekty postupně chátraly a místo se stalo skládkou všeho nepotřebného. Střechy se propadaly, zdi se bortily a venkovní prostory zarůstaly náletovými dřevinami a kopřivami. V 70. letech minulého století bylo rozhodnuto o demolici stávajících staveb a vydáno demoliční rozhodnutí. Budovy zmizely z katastru nemovitostí, ale k jejich faktickému odstranění pro nedostatek peněz nedošlo. Takže areál dále chátral a kupily se zde tuny a tuny nechtěného materiálu.

Předznamenáním obratu se stal až závěr roku 1999. Několik nadšenců z provozního oddělení a pár přátel zahrady se rozhodlo zachránit tyto pozoruhodné stavby a místo zpřístupnit návštěvníkům. Myšlenka vytvořit expozici statku a tím propojit dolní a horní část zahrady se ukázala jako klíčová pro další rozvoj zoo. Tahle hrstka lidí nápadu zcela propadla a po odpoledních, sobotách a nedělích se pustila do práce. Bez nároku na odměnu věnovala záchraně statku doslova každou volnou hodinu. Desítky tun upotřebeného materiálu, suť, několikametrových náletů a dalších nepotřebných věcí se třídilo a likvidovalo – odváželo do Kovošrotu, na skládku Chotíkov nebo k dalšímu využití. Po vyčištění venkovního areálu se ukázaly budovy v plné architektonické kráse a také – jak moc jsou poničené.

Z rukou symbolických postav Rosálie a Josefa Lüftnerových převzal při oslavě 10. výročí otevření zrekonstruované první části statku Ing. Bohumil Souček děkuvný dopis za osobní podíl při záchraně této významné části zoologické a botanické zahrady.

Foto IRIS Miroslav Volf

Z takové ruiny (střední trakt budov v roce 2004) se zrodila nynější podoba statku. Foto archiv Zoo a BZ

PRVNÍ BYLY NA ŘADĚ STÁJE

Jako nejdůležitější pro obnovu statku a jeho zpřístupnění návštěvníkům se jevila rekonstrukce horního objektu stáje. Byl vyklizen, byly zbourány nevyhovující příčky, opraveny vnitřní omítky i venkovní fasáda, vybudováno sociální zázemí. Byly vytvořeny boxy pro koně, krávy a kozy a na půdě voliérky pro sovy. Musely se také postavit drobné venkovní objekty a výběhy pro koně, prasata, ovce, kozy a drůbež.

Pro chod statku byly v minulosti nezbytná kovárna a truhlárna, takže v suterénní části spodní budovy vznikly expozice těchto řemesel. Pro ukázkou a představu, jak dříve statky fungovaly, bylo třeba získat a dovést množství dobových strojů, nástrojů a nářadí. Ale také je opravit nebo náročně zrekonstruovat. Milovníci historie z řad venkovských obyvatel jich darovali zahradě stovky. A tak do celých Čech vyrážely pro mlátičky, pluhy, čističky zrní, třídičky a další dřívější mechanizaci kolony vozidel v čele s tranzitem Ludka Kubáně a liazkou Jiřího Lepiče. Opravdový kus práce za sebou nechali truhláři, zedníci a údržbáři z provozního oddělení, ale rovněž přátelé a příznivci zoo jako parta Václava Kepky, bratři Hromádkové, Václav Kovařík, Josef Fanta, Míra Tříška, Stanislav Nichtein či Rudla König. Většina z nich spojila podnikatelské aktivity se zahradou i v příštích letech a poskytovala jí, a v řadě případů stále poskytuje, perfektně fungující servis širokého spektra řemesel a činností.

Počátkem roku 2001 následoval dovoz zvířat, a to jaloviček, klisen haflingů, prasničky, ovcí, koz, králíků a drůbeže. Byla to první hospodářská zvířata, jež oživila Lüftnerku znovu se probouzející k životu. Dokončily se venkovní úpravy, zabezpečila se spodní budova, byl postaven provizorní návštěvníkový vstup včetně pokladny u sídliště Vinice a otevřena průchozí trasa od medvěďů na statek a dále do lesoparku – tehdy ještě bez DinoParku – a původní botanické zahrady. Zprovozněn byl také vinný sklípek s možností občerstvení. Jeho chod obstarávali ošetřovatelé.

V PROSINCI STATEK ZVAL NA PRVNÍ ŽIVÝ BETLÉM

Oficiálně byla první část této zajímavé a tehdy ojedinělé expozice otevřena za účasti primátora Ing. Jiřího Šnebergera. Od začátku zpřístupnění v roce 2001 se těšil statek obrovskému zájmu návštěvníků, takže bylo jasné, že je nutno pokračovat v rekonstrukci spodních budov a v rozšiřování venkovské expozice. Ale nejen to: Byly připraveny projekty na vytvoření environmentálního centra, expozičního bytu představujícího venkovské bydlení na přelomu 19. a 20. století, vybudování staročeské hospody a kvalitního sociálního zařízení pro návštěvníky. To však již nešlo bez získání značného objemu peněz, ať investičních, tak dotačních. Jako důležitá se při jejich získávání ukázala vytrvalost, neúnavnost i nesporné charisma ředitele zahrady Ing. Jiřího Trávníčka. Během několika málo let se mu podařilo obstarat finanční prostředky nejen na realizaci výše uvedených záměrů, ale též na vybudování unikátní expozice Česká řeka. Ji byl dotvořen výjimečný komplex pro zábavu, odpočinek a poučení. Po dlouhých letech tak mohl areál Lüftnerky začít znovu plnit smysluplné poslání.

To hlavní bylo na statku vybudováno v prvním desetiletí nového století. Jeho tvář a nabídka nejsou však neměnné. Pro zvýšení atraktivity pro dětské návštěvníky zde vznikly před nedávnem různé hrací prvky a ještě dříve hladicí koutky. Stále místo zde mají různé akce, ať již folklorního či kulturního zaměření. Bez statku Lüftnerka si už nikdo nedovede plzeňskou zoologickou a botanickou zahradu vůbec představit. Věřte, že je to pro všechny ty, kteří se přičinili o její záchranu, to nejlepší uznání, jakého se mohli dočkat.

(bs)

Pokračování na straně 14.

Vášeň naplněná v zoologické a botanické zahradě

Do plzeňské zoologické a botanické zahrady nastoupil Zdeněk Bříza jako vyučený zahradník v září 1992. Měl jít původně pracovat do Zahradnických závodů města Plzně, ale děsila ho představa, že bude celý den dělat jednu a tutéž práci. Zaujal ho proto inzerát hledající zahradníka do zoologické a botanické zahrady. Jsem vyučený v oboru, nějaký vztah ke zvířatům také mám, řekl si a zkusil to. Přijali ho. V nástupní den přicházel s představou různorodé činnosti, těšil se, jak bude mezi zajímavými lidmi a mezi zvířaty. S nimiž by se jinak nesetkal. Realita byla ale zcela jiná.

To, co ho zde čekalo, by se nezjevilo ani v nejstrašidelnějším snu. První týden vybíral žumpy. Celý rok mu byl nejbližším nářadím krumpáč s lopatou. V paměti mu také ověřilo, jak s kolegou Markem Hankovcem sekali od jara do podzimu trávu. Dodnes nezapomene na čtvrtky a pátky, kdy museli zamést před víkendem všechny cesty v zahradě. A pořádně. Jinak znamenalo se vrátit a úsek douklidit. Přesto ho nikdy nenapadlo dát rozvážku. Dnes řekne: „Mluví o té době nikoliv s pocitem nějaké křivdy, jak nebylo využito mé vzdělání, ale proto, jak se změnila doba a hlavně lidi. Dnes leckterí mladí sotva nastoupí, září jako nejasná hvězda. Všechno znají, v ničem si nedají poradit, určují si, s jakým strojem chtějí pracovat. Nejrady by si diktovali vlastní podmínky. My si museli každou mechanizaci řádně odpracovat. A potom se o ni náležitě starat. Může to znít jako fráze, ale tak to prostě bylo. Když jsme ovšem něco dokázali, nadřizení s námi byli spojení, dokázali to ocenit. A také jsme poznali různé práce a uvědomili si, že i ty nepříjemné jsou důležité a někdo je musí udělat. Toto poznání dnes chybí“

Pokračování ze strany 13.

Víte, že...

Mezi nejpobláznější zvířata na statku patřily jalovičky Jahoda a Malina, prasnice Amálka I., klisna Walisa či gírgentánské kozy Hurvínek a Mánička?

Prvními ošetřovateli na statku byli Antonín Březina, Monika Kolářová a Růžena Weberová?

Prvním ošetřovatelem na České řece byl vášnivý rybář Zdeněk Soukup. V jeho práci pokračují manželka Hana a syn Michal?

Nejdéle sloužící ošetřovatelkou na statku je Věra Březinová, nejdéle sloužícím ošetřovatelem byl Pavel Kovář. Na počátku letošního roku ale přešel na jiný úsek.

První kulturní akcí na Lüftnerce byl živý betlém v roce 2001?

Mezi velké příznivce statku patří politici Ing. Jiří Šneberger, JUDr. Marcela Kreisová, Ing. Petr Náhlík, architektka Ing. Anna Hostičková či výtvarník Petr Novák?

Povodně v roce 2002 postihly také Lüftnerku? Svahy, na nichž stojí budovy, „ujely“ a bylo třeba je stabilizovat pilotáží a opěrnými zdmi. V těžkých podmínkách zde odvedli nejvíce práce bratři Hromádkové, Václav Kovařík, Jiří Lepič a parta Václava Kepky. (bs)

Foto Jaroslav Vogeltanz

SOUČASNĚ ZAHADNÍKEM A OŠETŘOVATELEM

Zásadní změna nastala, příklon ke skutečné profesi přišel poté, co začal pomáhat v sukulentním skleníku. Hlavní postavou v něm byl tehdy kaktusář František Kroha, ale u Zdeňka se cenilo, že je schopen ošetřovat kolekci plazů, která byla součástí botanické expozice. „Brácha choval doma terarijní živočichy. Přes týden, když byl na internátu, jsem se o ně staral já,“ vysvětluje svůj vztah k ještěrkám, hadům, želvám. Poté, co pan Kroha odešel, dostal Zdeněk Bříza na starost celý skleník a je tomu tak dodnes. „Od prvopočátku to byla zajímavá práce. Byla to tehdy chlouba zahrady. První porevoluční stavba v ní s řadou pozoruhodných rostlin. Ani welwitschie podivná mezi nimi nechyběla. Rostlina, která svému druhovému jménu vůbec nic nedluží. Dokáže prý žít až 3 000 let, k růstu jí stačí vzdušná vlhkost, přesto její kořen sahá do hloubky až 60 metrů. Je příbuzná s jehličnany, přitom ji tvoří dva lysé mohutné listy.“ Současně zavzpomíná: „V ostatních, v tak zvaných pěstebních, veřejnosti nepřístupných sklenících se v té době s pěstováním rostlin do expozic teprve začínalo. Hlavně patřily salátu, okurkám, rajčatům, aby se nemusely kupovat a ušetřilo se na krmivu pro zvířata.“

CESTOVÁNÍ JE JEHO VELKOU VÁŠNÍ

Následuje velké přiznání: „Nevím, kde se ve mně vzala cestovatelská touha, ale strašně jsem chtěl poznat svět. Moje první cesta – s kolegou ze zoo – vedla do Maroka. Už při ní jsem pochopil, že cestování je droga a já ji propadl. S dalším kolegou – teraristou Krejčím – jsem se postupně vydal do Indie, Mexika, Guatemaly, Sýrie. Potom přišly služební cesty. Ve čtveřici s ředitelem zahrady Ing. Jiřím Trávníčkem, se zoologickou posilou MVDr. Vítězslavem Honsou a již zmíněným Romanem Krejčím a s karavanem za Nissan Patrolem jsem se podíval znovu do Maroka. Ujeli jsme tehdy 13 000 kilometrů. A opět s karavanem následovalo Turecko. K zoologickým zážitkům začaly přibývat také příhody dopravní. V Turecku upadlo karavanu kolo. Byl dovezený z Německa a poznamenaný povodněmi. Chtěli jsme ho tam nechat, ale ochotní Turci ho dokázali spravit. Jeden odjel na kole pro onen díl, druhý si vzpomněl, že potřebný kus má asi v garáži, třetí měl známého, který určitě pomůže... Karavan opravdu zprovoznili. Bez

jediné závady jsme se s ním vrátili do Čech. Jen byl pro nás velkou záhadou pytel vymontovaný součástek, podle nich naprosto zbytečných...“

A následovaly další víceméně exotické země: Kostarika, Etiopie, Írán – ten dokonce třikrát, Uzbekistán. „Ředitel výjezdy ošetřovatelů a dalších odborníků do světa podporoval, sám se jich hojně zúčastňoval,“ rozhovoří se znovu Zdeněk Bříza. „Poslání všech expedic bylo obdobné: Především se seznámit s biotopy, v nichž žijí námi chovaní živočichové a tak pro ně vytvořit i v umělých podmínkách to nejlepší prostředí. Na programu byly také návštěvy místních zoo. Rovněž to byla zkušenost k nezaplacení. Navíc se seznámit se spřízněnými lidmi v dalekých zemích, není nikdy na škodu.“

Brzy se stal při expedicích hlavním řidičem. Nevadilo mu to, řídit rád. Všechny cesty, a že už jich bylo, zvládl bez fatálních problémů, bez jediné nehody, prostě bez ztráty pomyslné květinčky, ba okvětního lístku z ní. Jen na Indii nevzpomíná rád: „Kdo tam nebyl nucen sedět za volantem, nepochopí. Tamní doprava a jejich dopravní systém je něco neskutečného. Byli jsme ubytováni na našem velvyslanectví. Jediná rada, kterou jsme tam dostali, zněla: To se vždycky nějak zvládne.“ Přesto nejhorší zážitek má z Botswany. „Rozhodli jsme se,“ vypráví, „projít národním parkem Chobe. Jenomže jsme neměli to správné auto. Tamní terén na městské SUV byl příliš drsný. Při brodění řek voda pod okénka, jindy kousek od nás lví smečka, potom podrážděná slonice s mládětem a útoční buvoli kaferští. Ty se jen modlíš, abys nezapadl a auto jelo. Protože zastavit, by nebylo kvůli lůvm dobré. Naštěstí auto vydrželo. Ale já byl psychicky i fyzicky vyřízený. Navštívili jsme soukromou krokodýlí farmu. Ještě plní dramatických zážitků jsme se rozpovali před její majitelkou. Vidím ji jakoby to bylo včera: Starší běloška se slamákem na hlavě, s cigaretou v koutku úst. Strašně jsem po tom vyčerpání, po tom vědomí, že balancujeme mezi životem a smrtí potřeboval pochválit řidičské umění. Dostat vzpruhu. Podívala se na auto, podívala se na mne a úsečnou angličtinou prohodila: Auto dobrý. Řidič ale nestojí za nic. To byla věta, kterou jsem nepotřeboval slyšet.“

Zdeněk Bříza vyjmenovává další navštívené země: „Bolívie, Omán, Malajsie, Namibie, Vietnam, již zmíněná Botswana, Kuba, Bali, California, Mexiko a ještě jednou Mexiko. Tam se mi zrovna příliš letět nechtělo. A právě tam jsem si uvědomil, že jak dřív mě to táhlo do pralesů, pro obdivovatele plazů jsou skutečným rájem pouště. Na začátku noci nasadíš čelovku a touláš se písek a kamením a pozoruješ život u nohou.“

Z navštívených zemí napsal pro IRIS několik reportáží. Patřily vždy k těm nejčtenějším.

PLZEŇSKÁ BURZA SE UŽ VŽILA

Každé číslo IRISu, už od roku 2006 zve teraristy, akvaristy a další chovatele na jednu měsíčně se konající zoo trhy. Jejich organizátorem je Zdeněk Bříza. „Jezdil jsem na chovatelské burzy do Prahy, a tak mě napadlo uspořádat něco podobného přímo v Plzni. Buď o ně bude zájem, nebo zaniknou, kalkuloval jsem. Na první zoo trhy se sjelo na 600 zájemců, prakticky od Prahy na západ. Ne vše šlo vždy s úsměvem. Ale to, jak dlouhou dobu se již konají a kolik lidí si na ně přijíždí směřit a nakoupit živočichy, ale také akvarijní a terarijní rostliny, nebo vyměnit chovatelské zkušenosti, je pro mě dobrou vizitkou,“ potěšeně konstatuje Zdeněk Bříza.

František Hykeš

V Bečovské botanické zahradě vzniká unikátní vodní biotop

Expozice k potěšení i užitku

Od prosince 2019 je Bečovská botanická zahrada (dále jen BBZ) zase o kus větší. Stala se totiž nájemcem bývalých pstruhových sádek o rozloze více jak dva hektary. Jedná se o plochy, které k ní původně patřily, ale v průběhu druhé poloviny 20. století byly od ní odtrženy a jejich využití zcela změněno. Nejde tak o nic jiného, než o postupné sjednocování původních pozemků BBZ do stavu před rokem 1945.

Před samotným využíváním areálu sádek ho bylo nutné celkově uklidit, zlikvidovat nebezpečné odpady, opravit most, vybudovat rozvody vody a kanalizace, znovu připojit na elektrické vedení. Opraveno bylo rovněž stavidlo a nápuštní zařízení. Stavební úpravy neminuly ani bývalý sklad. Podařilo se z něho vytvořit přednáškový sál pro 50 osob se sociálním zázemím a přípravnou občerstvení. K dispozici je prezentační technika s dataprojektorem, ozvučením, záznamovou kamerou využitelnou rovněž pro websemináře a on-line přenosy.

Cílem není návrat této části zahrady do podoby původní tzv. Alpské louky, ale naopak využití vodních ploch pro expoziční účely. Zadržování vody v krajině, vodní biotopy i mikroklimatické funkce vodních ploch jsou v současné době velmi důležitým aspektem nejen ve volné krajině, ale také v intravilánu měst a obcí. Snahou je sestavení kolekce rostlin jak domácích, tak cizokrajních a sbírkových. Na souboru tuzemských vodních rostlin BBZ úzce spolupracuje s Agenturou ochrany přírody a krajiny, Správou CHKO Slavkovský les. Na ostatních sbírkách pak s Botanickým ústavem Akademie věd ČR a dalšími botanickými zahradami, sběrateli a pěstiteli. Rostliny naší přírody, které se tu budou pěstovat, by se tak do ní mohly jednou opět vrátit například v rámci rekultivací nebo při osazování nových vodních prvků.

Vzhledem k finančním, materiálním i personálním možnostem BBZ bude budování vodní zahrady trvat minimálně pět let. Realizace velkolepého plánu nebude jednoduchá ani levná. Díky možnosti změny výšky hladiny v nádržích se však jedná

Nejkrásnější vodní rostlina kvetoucí i ve volné přírodě. Leknín.

Foto Jiří Šindelář

o unikátní příležitost nastavit každé rostlině ideální podmínky.

Kromě vodních rostlin bude areál postupně osázen dalšími sbírkovými druhy. Již nyní je zde vysazená kolekce rodu jirovec a zimostřez. Samozřejmě nebude chybět mobiliář pro návštěvníky. Stávající cesty budou sloužit pro volné procházky, projíždky na kole, pro maminky s kočárky a seniory. Vyhovovat by měla tato část zahrady i méně zdatným či hůře pohyblivým návštěvníkům. Nebudou zde chybět odpočinková místa s lavičkami, romantická posezení s výhledem na vodní plochy, stejně

jako na ostatní partie botanické zahrady a bioferratu – unikátní skalní stezku. Část prostoru bude sloužit také pro volné táboření a organizované tábory, zpevněná místa pro parkování aut při hromadných společenských akcích.

Na části pozemků vzniknou také postupně pěstební záhony pro zeleninu, léčivé a užitkové rostliny. Místo se najde taktéž pro rozárium se sbírkou anglických, parkových, sadových a pnoucích růží. Připomene a vzdá počtu rovněž známému českému šlechtiteli růží Janu Böhmovi z Blatné.

Ing. Jiří Šindelář

Vzácný rýhovce pralesní žije také v Českém lese

Foto Zdeněk Papoušek

Nález kriticky ohroženého drobného brouka rýhovce pralesního v Chráněné krajinné oblasti Český les při inventarizačním průzkumu hmyzu v roce 2015 potvrdil aktuálně jeho výskyt také v dalších zdejších lokalitách. Informovala o tom Lucie Koryťáková Nováková ze správy CHKO.

Jeden exemplář rýhovce našel náhodně v roce 2015 v přírodní rezervaci Pleš Mgr. Zdeněk Papoušek, který se výzkumu hmyzu věnuje. Nyní ztvdil výskyt rýhovce nejen na Pleši, ale ještě v přírodních rezervacích Malý Zvon a Dlouhý vrch.

„Objevení druhu hned na třech místech bylo přece jen překvapením. Nález je o to významnější, že před rokem 2015 byl vzácný brouk znám jenom z pěti míst v celé republice,” uvedl pro ČTK Z. Papoušek.

Uvedené přírodní rezervace nabízejí dostatek mrtvého dřeva, které larvy rýhovce potřebují k dvouletému vývoji. Upřednostňují kmeny jedle, smrku a buku, nepohrdnou ale také dubem, lípou, olší nebo topolem. Nenápadný, méně než centimetr velký brouk žije skrytým způsobem života. Nejen larvy, ale též dospělci potřebují k existenci staré tlející stromy dostatečného průměru a vlhkosti. Ty se však v hospodářsky využívaných lesích prakticky nevyskytují. Rezervace Pleš, Malý Zvon a Dlouhý vrch jsou naopak ukázkovými příklady přírodě blízkých až původních porostů bučin pralesovitého charakteru, které se ovšem i v Českém lese vyskytují jen zřídka.

(tz)

Bez obav o život

Pás zábran proti nežádoucí migraci žab na obou stranách staveniště nové čtyřproudé komunikace od odbočky na Dobřany do Přeštic při průchodu okrajem polesí Vysoká je nepřehlédnutelný. Zajímali jsme se, kterým ochráncům přírody za to mohou obojživelníci vděčit. Dozvěděli jsme se, že ochranný koridor je součástí stavby a investorovi – Ředitelství silnic a dálnic ČR – ho uložil vytvořit Odbor životního prostředí Krajského úřadu Plzeňského kraje. Současně mu rozhodnutí dle sdělení Ing. Jiřího Vlčka ukládá povinnost vybudovat pro obojživelníky několik tůní a zimovišť. Dozorem nad splněním uložených opatření byl pověřen NaturServis Hradec Králové. Ochrany se letos dostalo také ropuchám obecným, které hynuly v minulých letech ve velkém na frekventované silnici k hraničnímu přechodu Lísková na Domažlicku. O jejich bezpečí se postarala Agentura ochrany přírody a krajiny ČR.

(tz)

Brána do krajiny blatenských rybníků

Od severovýchodu je přechod zvlněné krajiny Středočeské vrchoviny do blatenské rybníčné roviny pozvolný. Jako upoutávka na to, co bude následovat, se modrá několik vodních ploch sice už v Plzeňském kraji, ale rychlý až brutální přerod se koná na severu a severozápadně v okolí Lnář. A hned dva ze zdejších rybníků jsou přírodně významné lokality. Jsou chráněny, přesněji řečeno jejich břehové partie, jako přírodní rezervace. Nedaleko od nich je pod ochranou státu ukázka zdejší charakteristické krajiny.

Přírodní rezervace
Hořejší rybník.

Jako první byla vyhlášena rezervace na Novém rybníce u Lnář. Již před II. světovou válkou, v roce 1933. Měla rozlohu něco přes 34 ha a chránila hnízdiště racka chechtavého a rybáka obecného. Po více než 80 letech však bylo zvláště chráněné maloplošné území (v té době na úrovni přírodní památky) Ministerstvem životního prostředí ČR v roce 2014 zrušeno. Kolonie obou ptáků se totiž početně snižovala až nebylo co chránit. A že se situace změní, se nejevilo ani přes skutečněná opatření reálné.

Nicméně malebný rybník s ostrůvkem zůstává a s rozlohou 28 ha vodní plochy je jedním z prvních větších jihočeských rybníků od západu. Nachází se doslova na hranicích sousedních krajů. Potoky, jež ho napájejí – Kopřivnice a Hradištský – sbírají vody v Plzeňském kraji.

Hořejší rybník je název jednoho ze dvou rybníků na Smoliveckém potoce, mezi nimiž se nachází obec Tchořovice. Jde současně o pojmenování přírodní rezervace vyhlášené v roce 1996 chránící silně zarostlou vodní plochu s pobřežními loukami, podmačenými olšinami a smíšeným lesem s bohatou květenou. Její nejceněnější část se nachází pod vysokou hrází Nového rybníka, po níž vede silnice ze Lnář do Kadova a dále do Horažďovic. Při pohledu na pralesovitý porost se nechce věřit, že zde bývala bažantnice s upravovanými cestami. Pamětníci ještě žijí. A zachován je i domek bažantníka (ve směru od Lnář vlevo od silnice).

To část břehu Dolejšího rybníka pod obcí a při silnici do Blatné je přírodní rezervací od roku 1985. Chrání zachovanou velmi cennou rašelinoslatinnou vegetaci s několika ohroženými druhy rostlin. Území, na němž žijí rovněž významné druhy vodního ptactva, je zařazeno též mezi evropsky významné lokality.

Přírodní památka Smyslov (Smyslovské louky) byla vyhlášena v roce 1990 k zachování komplexu

O přírodní rezervaci
Dolejší rybník
informuje
naučná tabule.

Pohled na Smyslovské louky.

Letité jalovce pamatují
ještě doby, kdy se zde
pásly kravky.

balvanitých pastvin a vlhkých luk, jakožto reprezentativní ukázky typické krajiny Blatenska. Roste zde např. prstnatec májový, tolíje bahenní, čertkus luční, suchopýr úzkolistý, vrba rozmarýnolistá, mochna bahenní, ostřice stinná, ostřice vyvýšená a další vzácné rostlinné druhy. Náš průvodce Ing. Karel Krejčí si však posteskuje: „Přes veškerou ochranu se počty druhů i jedinců neustále snižují. Pamatuji si, co zde rostlo vstavačů, jak rozšířená byla tolíje bahenní. Hořeček malý je už minulostí. Nebo jak častý byl na zdejších loukách a pastvinách upolín. Za něco může měnit se klima, mokřadním rostlinám hodně uškodilo sucho minulých let, ale hlavně zdejší přírodu změnil způsob hospodaření. Jako osmdesátník si ještě pamatuji, jak právě sem na Smyslovské louky chodily babky z Kadova s kravkou na pastvu. Dnes sem nevede z obce pomalu ani cesta. Ochránáři se sice snaží louky a pastviny kosit, ale ukazuje se, že pastvu to nenahradí. Takže jediné, co zůstává pořád stejné, jsou zdejší jalovce. I když koukám, že tady zrovna jeden uschnul...“

Ochrana lokality má samozřejmě přesto význam. Už pro její krajinnotvornou hodnotu. Navíc v posledních letech vyhloubila v okrajové části sedmihektarové přírodní památky strakonická společnost Revita cz několik neprůtočných periodických tůní pro obojživelníky. I těch v české přírodě ubývá. Tůňky lákají k zastávce rovněž mokřadní ptáky.

Území chránící bledulové háje, koniklecové stepy, lužní lesy a další zajímavé a neobvyklé biotopy, bývají i vyhledávanými turistickými cíli. Mokřady mezi nimi obvykle nejsou. V normální obuvi jsou nepřístupné, nevedou jimi pěšiny. Naproti tomu bývají zasazeny mezi malebnými rybníky, u potoků. Maloplošná chráněná území u Tchořovic jsou navíc rámována jedinečnou žulovou krajinou Blatenska. Určitě je to místo, které stojí za návštěvu. (zh)

Foto František Hykeš

„Exotičtější“, než z dalekých zemí

V roce 2010 se pustila Zoologická a botanická zahrada města Plzně do ojedinělého projektu Ochrana zvláště chráněných druhů rostlin Plzeňského kraje v kultuře (ex-situ). Jeho cílem bylo rozmnožení některých zvláště chráněných druhů rostlin v umělých podmínkách a případně následně znovu vysazení a tím posílení stávajících populací na lokalitách jejich původního výskytu. Bylo vybráno sedm druhů v různých stupních ohrožení. Ve spolupráci s odborníky z Odboru životního prostředí Krajského úřadu Plzeňského kraje a ze Správy Chráněné krajinné oblasti Český les byly vytypované taxony odborně přemístěny do pěstitelského zázemí zoologické a botanické zahrady. Předmětem pěstitelského zájmu se staly především kriticky ohrožený zimozelen okoličnatý, vrba borůvkovitá, rosnatka prostřední, silně ohrožené druhy mochna duryňská, smil písečný, hořec křížatý a dále ohrožený jetel žíhaný – ovšem dle mezinárodního Červeného seznamu také kriticky ohrožená rostlina.

Například zimozelen okoličnatý se vyskytuje v Plzeňském kraji sporadicky, vrba borůvkovitá pouze na jediném místě v Českém lese, smil písečný přežívá ve volné přírodě západních Čech jen v několika exemplářích. Přitom ještě v šedesátých letech byl v okolí Stodu poměrně častý.

Smil písečný

Foto Jaroslav Vogeltanz

Prvotní podmínkou pro realizaci projektu bylo vytvoření nezbytných pěstebních podmínek. Aby rostliny měly prostředí co nejbližší tomu, jaké mají ve volné přírodě. Například v pařeništi pro pěstování vrby borůvkovité a rosnatky prostřední byly umístěny plastové vany pro vytvoření potřebného vlhkého mikroklima. Byly vysazeny některé druhy rašeliništních mechů. Stanoviště pro zimozelen bylo zase osázeno borovicemi, borůvkami, brusinkami a lesními mechy. Ty měly vytvořit vhodné

podmínky pro nezbytnou mykorhizu. Rostlina je na ni – tedy spojení s určitým druhem podhoubí – závislá. Bez splnění této podmínky je jakákoliv snaha o její pěstování a rozmnožování předem prohraná.

Projekt po deseti letech ukazuje, že pěstování včetně rozmnožení je u vyjmenovaných druhů víceméně možné. A to i v případech, kdy jsou jejich nároky specifické, jako to bylo u zimozelenu. To dává podmínky pro vytvoření semenné banky nebo živého herbáře neohroženějších rostlin daného regionu. Případně jejich pěstování v expozici, aby se návštěvníci s nimi měli možnost seznámit alespoň v umělých podmínkách. Protože je jisté, že vyhynutím ohrožených rostlinných druhů v přírodě stále ubývá. Bez ohledu na to, že rostou na maloplošně zvláště chráněných územích. Ta je totiž mohou ochránit před okolními vlivy, ničením, změnou porostu, ale nikoliv před změnou klimatu, výraznými suchými epizodami, škodlivinami v ovzduší apod. Takže není možná daleko doba (botanikové a ochránci přírody si samozřejmě takový vývoj nepřejí), kdy budou ukázky některých původních rostlin v botanických zahradách „exotičtější“, než ty pocházející ze vzdálených zemí. Řadu vzácných rostlin z celého území republiky v biotopově uspořádaných expozicích ostatně Zoologická a botanická zahrada města Plzně v její zadní části již několik let představuje. (rd)

MOŘE MOŘSKÝCH KONÍKŮ

Text a foto Alena Voráčková

Určitě nebudu sama, pro koho Černé moře znamená první setkání se slanou vodou. Za hluboké totality, v roce 1987, mi bylo dvanáct let. Možná to bylo právě tady, kde se probraly moje „podvodnické pudy“ a vztah k vodnímu světu. Po pár dnech jsem maminku přemluvila, aby mi koupila moji první potápěčskou masku. Tajně jsem pak sama chodila pozorovat život na útesech mimo pláž. Po mnoha letech jsem se rozhodla vrátit do Černého moře už jako zkušený potápěč a podvodní fotograf. Hotelů a turistů sice přibýlo, moře ale zůstalo živé a divoké. Toto malé vnitrozemské moře má nejen unikátní minulost a hydrologické podmínky. Nabízí řadu zajímavostí, o které se s vámi chci podělit.

RANDE S MOŘSKÝMI KONÍČKY

Miluji mořské koníčky. Při svém prvním potápěčském výletu do Chorvatska v roce 1999 jsem měla štěstí a kolega jednoho objevil. Pak jsem jej našla o rok později sama v Chorvatské Podhoří. Tehdy už jsem se snažila fotografovat. Jenže můj tehdejší kinofilmový přístroj nedokázal na tak malý objekt zaostřit, takže mi ze žlutého krasavce zbyla jen rozmazaná skvrna uprostřed obrázku. Ani ve snu by mě nenapadlo, že je to na dlouhých devatenáct let poslední koníček, kterého jsem našla! Zvlášť, když jsem měla později lepší fotografické vybavení, často jsem myslela na to, že bych tohoto tvorečka ráda někdy potkala. Napadlo mi, zkusit štěstí v Černém moři. Přesto, že jím potápěči v dnešní době mnoha možností prakticky pohrdají. V roce 2019 se nám s dcerou podařilo během dovolené zorganizovat pouze dva ponory a měly jsme štěstí na dva koníky. O rok později jsme se sem rozhodly

vrátit s tím, že dcera už je hotový potápěč. Najít tyto bizarní ryby ale nebylo vůbec snadné. První ponor byl pro nás zklamáním. Šedesát minut pod vodou, dva páry očí a skóre nula koníčků. Nechala jsem si podrobněji vysvětlit, kde a jak přesně místní potápěči koníčky hledá. A ejhle, druhý den, kdy bylo moře neklidnější, jsme jich našly hned několik na různých místech. Zkrátka jsem po týdnu v zátocě Nesebaru nabila dojem, že mám mořské koníčky vybrané asi už do konce života. Mimo to jsem žasla, že se v rámci jednoho druhu vyskytují různé zbarvení a vzhledově odlišní jedinci: Zelenaví, žlutí, tmavě hnědí, různě žíhaní či tečkovaní, jen je „osedlat“... Pestrost jsem pozorovala rovněž v textuře jejich těla. Například jeden krasavec měl na krku kožní lem připomínající krátkou koňskou hřívu. Jiní byli porostlí kožními výrůstky, které je činily prakticky neviditelnými v mořských řasách. Prostě podmořský „koňský“ ráj.

NOČNÍ DOBRODRUŽSTVÍ

Troufily jsme si jít i na noční ponor. To je vždycky dobrodružství. Obzvlášť, když víte, že to je pro vašeho partáka (mou dceru) první „nočák“ v životě. Moře je v noci úplně jiné. Je to něco jako jít do lesa ve dne a potom na to samé místo v noci. Zkuste si to někdy! Krom tmy a tajemna potkáváte ve vodě zcela jiné osazenstvo živočichů. Ti, kteří ve dne žijí skrytým životem, vyplouvají na lov. Kužely baterek jsme překvapovaly kráčející kraby, desítky poloprůsvitných krevet pobíhající po písku a zvláštní ryby úhořovce, kteří se ladně proplétali pohupujícími se řasami. Našly jsme dokonce tři mořské koníky, což se mi v noci povedlo poprvé v životě. Jeden z nich se třeba v klidu pohupoval přichycen chápavým ocáskem na miniaturním kousku řasy v poušti písečných dun. Jejich krása je i v tom, že když je objevíte, nezkouší ani uplavat. Takže si můžete rybku dosyta prohlédet.

Pokračování na straně 18.

Pokračování ze strany 17.

Ke konci ponoru jsme potkaly velice legračního kraba. Měl nejspíš obrovský hlad, protože se před námi nezahrabal do písku, ale urputně se snažil otevřít mušličku a dostat se k masu. Jeho pokusy a snahou se třesoucí klepítka nás opravdu rozesmály. Noční moře má prostě vždycky nějaký ten bonus navíc!

RYBA, CO NEUPLAVE

Koníček mořský, nebo též skvrnitý, patří mezi nejpodivnější ryby světa. Aby ne, když mláďata rodí tatci, vyměníli ocasní ploutev za chápavý ocas, mají oči chameleona a z šupin si udělali kožené brnění! Druh *Hippocampus guttulatus*, který se vyskytuje, mimo jiné také v Černém moři, dorůstá až 15 cm a řadí se do čeledi jehlovitých. Žije také ve Středozemním moři, zde je ale podstatně vzácnější. Zvláštní vzhled koníčků podtrhuje tzv. „kožní kosta“ s více než 45 kostěnými výrůstky. Kožovité výrůstky po celém těle i hlavě jim propůjčují vynikající maskovací schopnosti. Mají tak jen málo predátorů. Jejich hlavním nepřítelem je tak bohužel člověk. Sušení mořští koníčky se stále prodávají na místních trzích jako suvenýr. Pocházejí přímo z moře, protože jejich chov je velmi obtížný. Takže je to jasné – nekupovat! Koníčky výborně vidí a jejich poněkud vypouklé a výrazné oči se mohou hýbat nezávisle na sobě, podobě jako u chameleona. Zdržují se u dna v hloubkách do deseti metrů a pomocí pohyblivého ocásku se přichycují podvodní vegetace. Tím vlastně ušetří spoustu energie, protože klid je v mělčinách zřídka. Když už není zbylí, plavou vibracím hříbetní ploutve a prsními ploutvemi kormidlují. Nejvíce popularity jim získal průběh jejich rodičovství: Samička naklade vajíčka do břišního vaku samečka, který po čtyřech až pěti dnech „rodí“ miniaturní, již vyvinuté koníčky.

KDO JSOU „RAPANŽI“ ?

Až 18 cm velká rapana dravá, plž, který pochází z Japonska a východu Číny, je v Černém moři nezanedbatelným hostem. V roce 1941 sem byla zavlečená lodní dopravou a potravně se přeorientovala na slávky jedlé. I přestože se nesmírně rychle množí, nedokázala tyto kosmopolitní mlže zdecimovat. Jediná slávka totiž ročně vyprodukuje až dva miliony vajíček! Masivní, vevnitř oranžově zbarvená ulita rapany zdobí vitrínu nejedné české domácnosti. A díky poptávce po nich jsem v Bulharsku poprvé spatřila „žabí muže“. Potápěči jezdívali denně lovit rapany, aby uspokojili tehdy velký zájem o jejich lastury. Pro větší kusy bylo třeba vyjet dále na moře a „rapanžů“, jak se tady lovcům rapan říká, vzbuzovali respekt. Z vyprávění kolegů vím, že potápění za těmito plži daleko od břehu ve větších hloubkách je velice nebezpečné. Podmínky, jako jsou vlny, viditelnost a rovněž proudy, se i v tak mělkém moři dokáží velmi rychle měnit a potápěči znepríjemnit život. Navíc bulharští kolegové většinou mívali velice primitivní a staré vybavení a dekomprese pro ně bylo cizí slovo. Lovili v hloubkách až mezi 30 – 45 metry, čili na hranici potápění se vzduchem a s velmi krátkým bezdekompresním časem. Ochnutí v lepším případě, či úmrtí, byla v jejich řadách proto velmi častá.

Z JEZERA MOŘEM – SKORO BIBLICKÁ POVODEŇ

Při poslední době ledové nebylo Černé moře mořem, ale pomalu vysychajícím sladkovodním jezerem s hladinou o 170 metrů níže než v současné době. Před 7 600 roky tektonická činnost způsobila, že se Středozemní moře propojilo přes Gibraltarskou úžinu s Atlantikem. Zdvíhající se hladina postupně prolomila Bosporskou úžinu. Voda stoupala až o 15 cm denně a zničila vyspělou civilizaci, která břehy jezera obývala. Současně zapříčinila vymření

Dcera Miša s koníkem přímo před očima.

Mořský koník

řady sladkovodních organismů. Proměna jezera na moře se mohla stát předlohou pro známý příběh biblické povodně. Ta ale měla být pouze 40 dní. Vyrovnávání hladin v případě Černého moře trvalo ovšem celých 35 let. V současnosti má Černé moře plochu 461 000 km² a největší naměřená hloubka je jen 2 210 m.

ŘEKY NA DNĚ MOŘE A NEJSTARŠÍ VRAK SVĚTA

Zaplavení slanou vodou ze Středozemního moře bylo tak rychlé, že i za 7 500 let se vody zcela nesmísily. Hustá slaná voda klesla rychle ke dnu. U hladiny je, vlivem vydatným přítokům řek, salinita asi poloviční. Černé moře patří k mořím s nejmenší salinitou s pouhými 19 g soli na litr vody. Pro srovnání – hodnota slanosti Středozemního moře je 38 g/l, Rudého moře dokonce 42 g/l!

Změna teploty vody až o 20 °C v průběhu roku nemá u jiných moří také obdobu. V zimě se drží jen několik stupňů nad nulou, v létě vystoupá až k 27 °C!

Není mořem bohatým na počet druhů, vynahrazuje to však objemem biomasy. Jedná se o jeho

další unikátní vlastnost, v rámci naší planety se neopakuje. Vyskytuje se v něm asi 180 druhů ryb – třeba sardel, sledi, tuňáci, kranasi, platýzi, hlaváči, vzácně i mečouni. Ze žraloků tu dokáží žít například máčka skvrnitá, ostroun obecný ale také bizarní žralok liškoun obecný.

Další zvláštností je, že spodní a vrchní vrstvy vod se prakticky nemísí. V hloubce pod 200 metrů nebudete téměř žádný život. Černé, bahnité dno je pustina plná toxického a páchnoucího sirovodíku. Tato hlubinná mrtvá voda neobsahuje vůbec kyslík a je také výrazně chladnější. Díky absenci kyslíku se v Černém moři našel nejstarší nedotčený vrak světa! Přes dvacet metrů dlouhý pozůstatek 2 400 let staré, dřevěné řecké obchodní lodi ležel v hloubce 2 000 m.

Černé moře zásobují vodou řeky Dunaj a Dněstr přitékající z Rumunska, ukrajinský Dněpr a ruský Don. Podle oceánologů ale existuje řeka též na dně Černého moře! Tento jev, termohalinní cirkulaci, způsobuje rozdíl salinit mezi Egejským a Černým mořem. Hlubinný proud dokáže vyhloubit ve dně koryto podobné jako řeka.

Do lesa pro novou knihu

Z vašeho zájmu o novou soutěž máme ohromnou radost. Tolik odpovědí – a vesměs správných – jako na ni, ještě nikdy nepřicházelo. Takže vytrvejte! Ostatně velký zájem je též o samotné soutěžní naučné stezky, jež jsou součástí velké části doprovodných víkendových akcí v zoologické a botanické zahradě. Právě ony nás k této soutěži inspirovaly. V tomto čísle jsou otázky věnované lesům. V rámci březnového vítání jara, otevření České řeky a probouzení lesa se střídají s otázkovými kvízy o vodním světě a jaru. Letos se kvůli koronavirovým opatřením program nekoná. Takže projděte se lesem s nadějí na pěknou cenu – novou knihou o Zoologické a botanické zahradě města Plzně. Hodně úspěchů!

1 Který typ lesa se na Zemi vyskytuje nejvíce?

A: deštné pralesy, **B:** lesy mírného pásu, **C:** tajga.

2 Má v lesích v ČR nadpoloviční zastoupení smrk ztepilý?

A: ano, **B:** měl, ale vzhledem ke kůrovcové kalamitě roste v našich lesích více borovice, **C:** v úhrnu mají převahu listnaté stromy.

3 Velký nepřítel lesů kůrovec se správně jmenuje?

A: kůrovec smrkový, **B:** bekyně jehlicová, **C:** lýkožrout smrkový.

4 Vedoucí letního tábora vyzval děti, aby mu přinesly z lesa jedlové šišky. Splnily jeho úkol?

A: pokud v okolí rostou jedle, proč by ho nespĺnily?, **B:** nepřinesly, protože jedle jako jediný jehličnatý strom nemá šištice – semínka jsou v tvrdých bobulích, **C:** nepřinesly, protože jedlové šišky se rozpadají na stromě.

5 Kdy probíhá smčů říje a jak dlouho je srna březí?

A: uprostřed léta – 40 týdnů, **B:** uprostřed léta – 60 dnů, **C:** v říjnu – mladé kusy 100 dnů, starší samice 80 dnů.

Odpovědi zasílejte na adresu: hykes@plzen.eu, (nezapomeňte uvést poštovní adresu) nebo: ZOO a BZ m. Plzně Pod Vinicemi 9 301 00 Plzeň a těšte se na zajímavé ceny spojené s přírodou!

Výherci z 3 čísla časopisu IRIS, ročník 2020: Alena Poullová, Klenčí pod Čerch.; Marie Dvořáková, Plzeň; Dana Böhmová, Plzeň.

Správné odpovědi na soutěžní otázky: 1/ autorem slavného obrazu slunečnice je holandský malíř Vincent van Gogh; 2/ Let čmeláka je dílem ruského skladatele Nikolaje Rimského Korsakova; 3/ známé ložisko sochařského pískovce je v podkrkonošských Hořicích; 4/ Vltava pramení v jihočeské části Šumavy a do Labe se vlévá pod Mělníkem; nejznámější přehrady: Lipno, Orlik, Slapy; 5/ Libreto Rusalky vzniklo poblíž Chudenic pod vrchem Žďárem.

Všem výhercům blahopřejeme!

Jak získat časopis Iris

Časopis si je možno předplatit formou úhrady poštovního. Poplatek za posláni čtyř čísel činí 100 Kč. Pokud si chcete čtvrtletník IRIS předplatit, kontaktujte nás na e-mailu: zoo@plzen.eu, nebo na telefonu: 378 038 303, případně poštou na adrese: Zoo Plzeň, Pod Vinicemi 9, 301 00 Plzeň.

Bezplatně lze časopis získat v jeho distribučních místech:

V Plzni na adrese vydavatele, v Akva tera na Palackého tř. 5 a dále na radnici, v městském informačním centru na nám. Republiky, v podatelně Krajského úřadu Plzeňského kraje, v Národním pedagogickém institutu ČR v Čermákově ul. 18, ve Studijní a vědecké knihovně PK a na obvodních úřadech Plzeň 1 až 4.

V Karlových Varech na Krajském úřadu Karlovarského kraje, magistrátu města, v Národním pedagogickém institutu ČR v Západní 15 a ve Stanici mladých přírodovědců ve Staré Roli.

V Chebu v Domě dětí a mládeže Sova.

Časopis lze získat také ve většině střediskových knihoven v Plzeňském a Karlovarském kraji a dále v informačních centrech v Klatovech, Rokycanech a Rožmitále pod Tř., v sídle Svazku obcí Blatenská v ul. Na Tržišti/Spálená a na odboru životního prostředí MěÚ Strakonice v ulici Na Stráži.

Fantom se vrátil

S jarem se objevil v Plzni na Valše opět létající fantom napadající zejména běžce. Již třetí hnízdní sezónu zákeřně a zezadu přepadává nic netušící sportovce v lesním úseku nedaleko psího útulku. Středně velký dravec útočí bez varování z tichého letu, aby se následně nejčastěji pařáty odrazil od hlavy napadeného. Běžíte-li bez čepice se sluchátky na uších, není vyloučeno, že se běh promění v kotrmelec. Zajímavé je, že pták neútočí na každého běžce, ale vybírá si lidi určitého typu. Genderově je ovšem vyvážený, mezi muži a ženami nedělá rozdíl.

Podle shodného názoru biologů, sokolníků a ornitologů se jedná o v-jatí odchovaného dravce, který je fixovaný na lidi a v době toku se s nimi snaží navázat partnerský vztah. Taktéž se ovšem může jednat o ochranu teritoria a vyhánění vetřelce. Ať už je za tímto chováním cokoliv, v žádném případě se nejedná o divokého ptáka. Útoky opakuje pouze zjara v příbližně dvouměsíčním období toku, námluv, páření a hnízdění. Vzhledem k tomu, že oním létajícím fantomem je káně lesní, je každý kontakt s ní kontaktem s ptákem roku, za něhož je pro tento rok dravec Českou společností ornitologickou vyhlášen. (um)

ZOOTRHY PLZEŇ 2021

**v KRAŠOVSKÁ AKTIVITA CENTRU
(sídliště Košutka, poblíž OD Globus)**

(v závislosti na protikoronavirových opatřeních)

12.6., 24.7., 11.9., 16.10., 13.11., 11.12.

Prodej, nákup a výměna terarijních živočichů, exotických rostlin, krmiv, chovatelských potřeb a literatury. Jejich přejímka od 6 do 9 hod. Cena stolu 100 Kč. Rezervace: 777 578 676.

Návštěvnícký servis ZOOLOGICKÁ A BOTANICKÁ ZAHRADA MĚSTA PLZNĚ

Otevřeno denně březen – říjen: 8 – 19 hod. (pokladny do 18 hod.)

Vstupné: dospělí 170 Kč, zlevněné 120 Kč.

Rodinné vstupné: dva dospělí + dvě děti 550 Kč.

Děti do tří let vstup zdarma. Parkoviště 50 Kč.

Listopad – únor od 9 do 17 hod. (pokladny do 16,30 hod.)

Vstupné: dospělí 120 Kč, zlevněné 80 Kč.

Rodinné vstupné: dva dospělí + dvě děti 370 Kč.

Společné vstupné Zoo a BZ + DinoPark:

dospělí 280 Kč, zvýhodněné 190 Kč, rodinné 890 Kč.

Roční permanentky Zoo a BZ – rodinná (dva dospělí + dvě děti) 2 000 Kč.

V pondělí senioři v Zoo a BZ 30% sleva!

Psi do Zoo a BZ přístup nemají!

AKVA TERA Palackého tř. č. 5

Denně od 10 do 19 hod., vstupné: dospělí 60 Kč, zlevněné 40 Kč.

Permanentka – plnocenná 180 Kč, zvýhodněná 120 Kč.

Poslední vstup v 18,30 hod.

Pro opakované návštěvy Zoo a BZ i AKVA TERA využijte výhodných permanentek!

Zoologická a botanická zahrada města Plzně
Pod Vinicemi 9, 301 00 Plzeň

tel.: 378 038 325

http://www.zooplzen.cz e-mail: zoo@plzen.eu

Aktuální kulturní akce také na: www.iris-zooplzen.cz

facebook: Zoo Plzeň, Sdružení Iris

Vodárna **Plzeň**

Máme stejné cíle, respekt k přírodě a její ochranu.

Plzeňská vodárna a Zoo Plzeň,
to je partnerství založené na křišťálově
čisté vodě. Tak čisté, že ji může pít každý.

VODÁRNA PLZEŇ a.s. – Hlavní partner Zoo Plzeň

Skvělá voda každý den
www.vodarna.cz

NAŠE RODINA SE ROZROSTLA!

Adoptovali jsme
tři žirafí kluky!

Stali jsme se hrdými partnery
PLZEŇSKÉ ZOO.

 šmucler.cz

Autocentrum Jan Šmucler
Borská 59, 301 00 Plzeň
smucler.cz

Prodej a servis značek:

